№ 84 ՈՒՐԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 24

1909

ԵՐԵՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ ԱՊՐԻԼԻ 24 № 84

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՄԻԱՅՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԱՅԻՍԻ 1-Ը
ՕԳՏՎԵՑԷՔ ԴԷՊՔԻՑ
ԵՂԲ. Ա. ԵՒ ԵՍ. ԱԼՃՎԱՆԴԻ
խանութ, Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա
ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՆ խանութը փակելու պատճառով
ցանկալի է վաճառել բոլոր մնացորդ ապրանքը:
Ապրիլի 16-ից նշանակված է զեղչված գներից դուրս
ՈՒԻԵԼՈՐԴ ԶԵՂՋ
ՄԵՏԱՔՍԵԱՅ ԲԼՈՒԶԿԱՆԵՐԻ, ՊԵՆՒԻԱՐՆԵՐԻ, ՄԱՏԻՆԷԻ ԵՒ ԳՕՏԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ 25%

Տղամարդկանց, կանանց և երեխաների սպիտակեղէնի, Փողկապների, զապօնկաների, օձիքների, Գուլպաների, Թաշկինակների և սեղանատան սպիտակեղէնի համար նորից 10%

Բատիստի բլուզկաների, մետաքսեայ և բատիստի շրջազգեստների, երեխաների զգեստների, սալօպների, գլխարկների և կապօրների համար նորից 15%

Վաճառվում է խանութի սարք ու կարգը:

128. 0—10

Շաբաթ, ապրիլի 25-ին,
Թիֆլիսի ժողովարանի նախկին ամառնային այգում
„ԼՈՅՍ“ Ընկերութիւնը ի նպաստ իր դպրոցի կազմակերպում է
ԳՕԳՕԼԵԱՆ
ՄԵԾ ԶԲՕՍԱՆՔ
(Ի պատիւ նրա 100-ամեայ յօբելեանի)
Այգին զարդարված կը լինի մալօռուսական ճաշակով, քիօսկեր՝ Գօգօլի խրճիթը, Գօգօլի «Կալեասկան» և «Շինելը»:
Զբօսանքին մասնակցողներից մի խումբ պէտք է դուրս գայ գօգօլեան յայտնի տիպերի և հերոսների գրիմով և զգեստներով:
Զինւորական երաժշտ. մանդօլինիստների նուագախումբ, գուսլեար-բնարածու, հարմօնիկ ածողներ:
Բաղդի տակառ, տումբօշկա, հանելուկ-տիկնիկ, կարթ, պօստ, գուշակութիւն, ՊԱՐԵՐ, հանրամատչելի բուֆէտ:
Երեխաների հանդիսաւոր երթ (шествіе) զանազան ազգերի դրօշակներ ձեռքերին:
Բենգալեան կրակներ, ծաղիկներ, կօնֆետտի, սերպանտին:
Սկիզբն է ժամը 3-ին:
Մուտքը մեծերի համար 30 կ., դպրոցականների (համազգեստով) և երեխաների համար 20 կ.: Երեխաներին մուտքի մօտ կը տրվի մի-մի դրօշակ (մինչև ժամը 7-ը):
«ԼՈՅՍ» Ընկ. Վարչութիւն:
(ու. չ.) (տռ.) 351. 2—1

Թիֆլիսի Ժողովարան
Շաբաթ, ապրիլի 25-ին
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
I
ԴԻՎԵՐՏԻՍՄԵՆՏ
Մասնակցում են՝ Սերգէևա, Պետրօվսկայա, Դիդենկօ, Մօրօզօվ, Կլիմօվ, Զարօվ և ուրիշ.:
II
ՀԱՄԵՐԳ
Ֆիլդեմանի լարանուագ երաժշտախմբի՝ մի բաժանմունքով:
ՊԱՐԵՐ
Տոմսակները՝ 30 կօպ. մինչև 1 ր. վաճառվում են Ժողովարանի շվէյցարի մօտ:
Հիւրերը թոյլատրվում են համաձայն ընդհանուր հիմունքների՝ 1 րուբլի վճարով:
Սկիզբը երեկ. 9½ ժամին:
ԱԶԴ.—Երեքշաբթի, ապրիլի 28-ին, Երեկոյթի ժամանակ ռուս-մալօռոսսիական խումբը կը ներկայացնէ «Жюдивка выхрестка».
(ու.չ.) (տռ.) 352. 2—1

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏԸ

Պարսից շահը նորից հրաւիրում է պարլամենտ:

Նշանակված են ընտրութիւններ:

Շահի այդ կարգադրութիւնը, անկասկած, հանգստութիւն կը բերի Պարսկաստանին և խռովութիւնները կը դադարեն:

Ժողովուրդը այժմ կը զբաղվի ընտրութիւններով և կաշխատէ ընտրել այնպիսի ներկայացուցիչներ, որոնք, լինելով երկրի կարիքների և պահանջների արտայայտիչները ազգային ժողովում, հանդէս կը բերեն ազգի կամքը և տրամադրութիւնները:

Պարլամենտի փակումից յետոյ անցկացրած տարին շատ ծանր եղաւ պարսկական ժողովրդի համար: Անվերջ խլրտումները, յուզմունքները, արիւնահեղ ընդհարումները, հաղորդակցութեան ճանապարհների փակվելը, առևտրի և արդիւնաբերութեան դադարումը այնպիսի կորուստներ առաջ բերին, որոնց ոբիտուրը տարիներ կը պահանջէ Պարսկաստանից:

Եւ եթէ կարողանար տանջված ու տառապած ժողովուրդը գոնէ այսուհետև ազատ լինել նորանոր փորձութիւններից, նա կը լարէր իր բոլոր կուլտուրական ոյժերը վերակազդուրվելու և աւելի ընդարձակ գործունէութեամբ ու զօրաւոր թափով իր առաջադիմութեան գործին նուիրվելու:

Այդ կը լինի, եթէ մինչև այժմ միմեանց դէմ մաքառող կողմերը ընդառաջ գնան նոր կեանքին և աջակցեն ապահովելու կանոնաւոր սահմանադրական կեանքը երկրի մէջ: Թէ պարսկական արքունիքը, թէ ժողովրդի զանազան խաւերը համոզվել են, որ հին վարչական կարգը չէ կարող փրկել Պարսկաստանը և պէտք է ապրել նոր կարգերով: Ուստի միայն մի ելք ունեն նրանք, որին պէտք է դիմեն, սահեծելու հաստատ սահմանադրական վարչութիւն և չը շեղվելու նրանից ոչ մի դէպքում:

Ամեն մի յետադարձ, ամեն մի շեղում կը լինի կործանաբեր և նորից կը բանայ ճանապարհ այնպիսի դժբաղդութիւնների համար, որոնց ականատես եղաւ Պարսկաստանը վերջին ծանր և մաշող տարեշրջանում:

Բայց անշուշտ մի պարտաւորութիւն էլ կայ, որ պէտք է կատարի արքունիքը: Դա ներման կամ թողութեան խնդիրն է: Նա պէտք է անցողական շրջանի քաղաքական դասաւորութիւնները և նրանց գործողներին ընդունի, իբրև պատմական որոշ շրջանի արտայայտութիւն և նրանց դատաստանը թողնի պատմութեան և ազգային խըղճին:

Այդպիսի ներումով բոլորը կը հաւասարվեն ընտրական քուէտուփերի առաջ և ազգի ձայնը կը գայ ասելու, թէ ում և նա վստահում իր ներկայացուցչութիւնը:

Եթէ ազգը մի անգամ կը սխալվի իր ընտրութիւնների մէջ, նա կուղղի իրան հետևեալ ընտրութիւնների ժամանակ և կը մտնի կանօնաւոր զարգացման շաւղի մէջ:

Ա. Քալանթար

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Թիֆլիսի պարսից հիւպատոսը ստացել է հետևեալ հեռագիրը.

«Նորին կայսերական մեծութիւն շահը ամենաողորմածաբար բարեհաճեց թոյլատրել բանալ պարլամենտն ու սենատը և ձեռնարկել պատգամաւորներ ընտրելուն»:

Մուշար-ուս-Սալթանէ

Թէհրան, 23 ապրիլի

Արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնակատարը պաշտօնապէս հաղորդեց անգլիական և ռուսական միսսիաներին, որ շահը ընդունեց ապրիլի 9-ին իրան տրված բարեկամական խորհուրդները, սակայն ցանկանում է բացատրութիւններ լսել մի քանի մանրամասնութիւնների մասին: Այդ պատճառով մօտիկ ապագայում տեղի կունենայ Անգլիայի և Ռուսաստանի ներկայացուցիչների խորհրդակցութիւնը շահի պատուիրակների հետ: (Հ. Գ.)

Թաւրիզ, 22 ապրիլի

Անջումանը հեռագիր է ստացել, որ շահը սահմանադրութիւն է շնորհել և նշանակվել է մէջլիսի գումարման օրը: Առաջին անգամ երկու տարուց յետոյ Թաւրիզում տօնվում է շահի ծննդեան օրը. Թնդանօթաձգութիւն եղաւ, իսկ երեկոյեան հրավառութիւն կար: (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 22 ապրիլի

Կովկասեան զինւորական շրջանի գլխաւոր հրամանատարը ապրիլի 20-ից ամենահպատակօրէն հեռագրում է. «Ամենահպատակօրէն հաղորդում եմ Ձերդ Կայսերական Մեծութեան, որ գեներալ Սնարսկու զօրամասը, որ ուղարկվեց Թաւրիզ, վերջնականապէս կենտրօնացաւ Ջուլֆայում ապրիլի 14-ին, առ. ժամը 8-ին և նոյն օրն եթ անցաւ սահմանը: Ապրիլի 16-ին առաջապահ կօզակները մտեցան Թաւրիզին, և ապրիլի 17-ի առ. ժամը 7-ին քաղաք մտան: Ցերեկվայ ժամը 2-ին անցաւ երաժշտութեամբ նաև ամբողջ զօրամասը և հիւպատոսի ցուցմունքով իջևանեց Աջինչայի կամուրջի մօտ: Մեր և օտարազգի հիւպատոսարանները սրտագին ողջունեցին գեներալ Սնարսկուն: Քաղաքում առանձնապէս Աջինչայի ուղեկալը շուրջը գտնվում են շատ զինված ֆէդայիներ: Քաղաքում թափառում են բազմաթիւ մուրացկաններ և հաց մուրացողներ: Կան սովից առաջացող տիֆի դէպքեր: Հաց ներմուծելը սկսվեց ապրիլի 16-ին: Շարժման ժամանակ տեղի ունեցան երկու պատահարներ. Մարանդում բանտից ազատվեցին գրագիրը, թարգմանը և երեք կօզակներ, որոնք գնացել էին Ջուլֆա Ուրմիայի ծանրագին դրութեան մասին տեղեկացնելու համար: Պարզվեց, որ նրանց բանտարկութեան մէջ անմիջական մասնակցութիւն է ունեցել նահանգապետը: Ձերբակալվածները հինգ օր բանտարկված մնացին կիսաքաղց դրութեան մէջ: Կօզակների ստացուածքը կողոպտվեց: Զօրամասի հրամանատարը պահանջեց կողոպտվածը վերադարձնել: Իսկ ապրիլի 16-ին սահմանն անցնելու ժամանակ թեթև վիրաւորվեց զինւորներից մէկը, որ յետ էր մնացել կազդուրվելու համար: Գեներալ Սնարսկու կարգադրութեամբ յանձնվեցին հինգ հոգի Ռահիմ խանի խմբից, որոնք բերվեցին Թաւրիզ հիւպատոսին յանձնելու համար: Զօրամասը 130 վերստ տարածութիւնն անցաւ 3 ու կէս օր ու գիշերում: Լուրջ հիւանդացածներ չը կան: Բաղդաւոր եմ հաղորդել Ձերդ Կայսերական Մեծութեանը զօրամասերի բոլոր զինւորականների գերազանց տրամադրութեան մասին»: (Հ. Գ.)

Երէկ, ապրիլի 23-ին, Աստարայի մեր թղթակցից ստացանք հետևեալ հեռագիրը.

Ռաշտի յեղափոխականները գիշերը յարձակվելով Ղազվինի վրա, 12 ժամ պատերազմելուց յետոյ, տիրացան քաղաքին: Դատաւորին և պատերազմական հրամանատարներին ձերբակալեցին, կառավարութեան զինւորները զինաթափ լինելով անձնատուր են եղած, ռազմամթերքները գրաւած են. յեղափոխականների կողմից հակասահմանադրական շէյխ-իւլ-իսլամը սպանված է. կուռող կառավարչականներից սպանվածները անթիւ են, իսկ սահմանադրականներից 2 հոգի են միայն սպանված: Քաղաքն այժմ խաղաղ է:

Լօնդօն, 23 ապրիլի

Համայնքների պալատ: Ռուսաց զօրքերին Թաւրիզ ուղարկելու հարցի առիթով Գրէյը մատնանիշ արեց, որ բրիտանական կառավարութիւնը պայմանաւորվեց ռուսաց կառավարութեան հետ, որ այդ քայլը չի անվի կուռող կուսակցութիւններից սրա կամ նրա օգտին, այլ բացառապէս իբրև մի միջոց օտարազգիների կեանքը և ապահովութիւնը պաշտպանելու համար: (Հ. Գ.)

Թէհրան, 22 ապրիլի

Հրատարակվեց շահի ստորագրած ուկազը, որ ասում է, թէ շահը շնորհում է սահմանադրութիւն, որովհետև միայն սահմանադրական րէժիմի ժամանակ հնարաւոր է ժողովրդի բարեկեցութեան ապահովութիւնը և կարգ ու կանօնի վերականգնումը, և յարակցում է, որ ընտրութիւնները պէտք է վերջանան օգոստոսի 6-ին (19), երբ մտադրութիւն կայ մէջլիսը գումարել: (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 22 ապրիլի

Ամերիկական դեսպանատան տեղեկութիւնների համաձայն, թիւրքաց զօրքերը գրաւել են Ուրմիան: (Հ. Գ.)

Թէհրան, 18 ապրիլի

Այսօր լուսադէմին համադանեան ռուսական գծի վրա, Ղազվինից 50 վերստ հեռու, 40 բախտիար ձիաւորներ յարձակում են գործել պօստի կայանատան վրա, որը տանում էր իր հետ Ղազվին 11,000 թուման: Աւազակները խլեցին փողերը և տարան ձիաները:

Միաժամանակ շահի սարվազները Ղազվինի ու Թէհրանի միջև կողոպտել են ճանապարհի կայանատուն:

Ղազվինին մօտիկ ղարադաղցի թափառաշրջիկները, որոնք համարվում են շահի կուսակիցներ, յարձակվեցին հեռագրական գիծը վերանորոգող ռուս բանւորների վրա: Մի տեղ, ուր վրանի վրա ծածանվում էր ռուսական դրօշակը, ղարադաղցիները պոկել են դրօշակը և պատառ-պատառ արել, իսկ վրանում քնած բանւորին կողոպտել են հանելով վրայի շորերը: Ապա ղարադաղցիները թալանել են Ցիվերդ գիւղը և սպանել երկու հոգի:

Այդ բոլորը կատարվել է Թէհրանից մի քանի վերստ հեռու ռուսական ճանապարհի վրա, որի երթևեկութեան պահպանութիւնը իր վրա է առել պարսիկ կառավարութիւնը:

Որովհետև պարսիկ կառավարութիւնը անկարող է ներկայումս կարգը պահպանել, ուստի ճանապարհի կառավարիչը դիմել է ռուսաց դեսպանատանը և խնդրել սեփական պահակներ տալ ճանապարհորդների պաշտպանութեան համար: («Р. С.»)

Սաթթար խանը շահի հետ հաշտվելիս, ի միջի այլոց, պայման է դրել աւազակախմբերի բոլոր ղեկավարներին պատժելու և ազգաբնակութեանը թալանողներին զօրքից պաշտպանելու մասին: Այդ պայմանին համաձայնվել են հիւպատոսները:

Ռահիմ-խանը Թէհրան է կանչված, որովհետև նրա զօրամասը կողոպտում են ազգաբնակութիւնը և անկարգութիւններ սահեծում:

Սաթթար-խանը հրաժարվել է հեռանալ իր դիրքերից մինչև որ շահի զօրքերը չը հեռանան Թաւրիզի մօտից: («Б.»)

Ռուս դեսպանատան կարգադրութեամբ Ռուսաստան են ուղարկվում Աստրաբադում խռովութիւնների ժամանակ ռուս հիւպատոսարանում ապաստան գտած ինն հոգի կովկասցիներ Պանովի խմբից: («Р. С.»)

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պօլիս, 22 ապրիլի

Մահվան պատիժները յետաձգվեցին, կախաղանները հրապարակներից վերցրին:

Լրագիրները հաղորդում են, որ մահվան են դատապարտված մարտի 31-ին յածանաւի հրամանատարին սպանող ութ հոգին և Թաշ-Ղշլայի զօրանոցի նախկին կառավարիչ Իսմայիլ-բէյը: Զինւորական դատարանը հրամայել է ձերբակալել «Իկդամի» հրատարակիչ Ջէվադ-բէյին և խմբագիր Ալի-Քէմալին:

Գեներալիսիմուսը հրամայեց ազգաբնակութեանը՝ հինգ օրվայ ընթացքում յանձնել տներում պահվող զէնքերը: Զօր լողները կը յանձնվեն զինւորական դատարանին:

Սուլթանը վերադարձնում է պետութեանը Աբդիւլ-Համիդի բոլոր անշարժ կայքերը: Ըլդըզում, բացի թանգագին իրեղէններից, գտնվել են կարևոր փաստաթղթեր և նամակագրութիւններ օտարազգի պալատների հետ: Պալատում մնացած 300 հարճերին արձակեցին: Վալօնից լրագիրներին հաղորդում են, որ զինանոցի պահապան զինւորը գնդակահարեց պահեստը քննելու եկած երկու օֆիցերներին: Զինանոցում հրացանների պակասութիւն նկատվեց: Աներարական «Օսմանլը» և երգիծաբանական թերթերը փակվեցին: (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 22 ապրիլի

Հիլմի-փաշան, նշանակվելով մեծ վէզիր, ստանձնեց կաբինէտ կազմելու յանձնարարութիւնը: Ներքին գործերի մինիստր նշանակվում է նախկին վէզիր Ֆէրիդ-փաշան, արդարադատութեան մինիստր՝ Հակկը, որ ներկայումս դեսպան է Հռօմում, ծովային՝ Արիֆհիմէտ, երկրագործութեան՝ Արիստիդի (պալատի փոխ-նախագահ), ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստր դեռ չէ նշանակված. իր պաշտօնում մնում է արտաքին գործերի մինիստրը: Շէյխ-իւլ-իսլամ նշանակվում է Սահիբ-Մօլլան: (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 22 ապրիլի

Մեծ վէզիրի պաշտօնի համար երիտասարդ-թիւրքերը սուլթանին առաջարկում են Քեամիլ փաշայի կաբինէ-

տի ներքին գործերի նախկին մինիստր Րէշադին: (Հ. Գ)

—

Կ. Պոլիս, 22 ապրիլի

Պատգամաւորների ժողովն ընտրեց երկու յանձնաժողով, մէկը 15 անդամից՝ պարլամենտական բիւրօյի հետ միասին՝ մասնակցելու առաջիկայ երկուշաբթի մարգարէի Թուրը սուլթանին կապելու հանդիսին, միւսը հինգ անդամից՝ շնորհակալութիւն մատուցանելու համար հայրենիքի փրկիչ մակեդօնական զօրքին: Ապա պատգամաւորների ժողովը սկսեց քննել սահմանադրութիւնը փոխելու հարցը:

Բ. Դրան մէջ կարդացվեց հաթթըհիւմայիւնը, որը նշանակում է Հիլմիփաշային մեծ-վէզիր, սենատօր մոլլա Սահիբին-շէյխ-իւլ-իսլամ:

Հիլմի-փաշան ներկայացրեց մինիստրների հետևեալ ցուցակը. Ֆէրիդ-փաշա—ներքին գործերի մինիստր, Րիֆաթ-փաշա—արտաք. գործերի, Սալիհ-փաշան—զինւորական, Համիդ-Բիգա—վակուֆների, Նորատունկեան—առևտրի, Արիֆկմէդ-փաշա—ֆինանսների, Նօիլ-բէյ—երկրագործութեան և լեռնարդիւնաբերութեան, միացածները նախկիններն են. պատգամաւորների ժողովի փոխ-նախագահ—Արիստիդի և պետական խորհրդի նախագահ—Րաիֆ-փաշա: Արդարադատութեան մինիստրի պաշտօնը ազատ է մնում մինչև Հռօմի դեսպան Հակկը-փաշայից պատասխան ստացվելը: Մինիստրների օգնականների նշանակումը տեղի կունենայ աւելի ուշ: Աչքի առաջ կան այժմ ֆինանսների հետևեալ օգնականները. Ջաւադը—ժողովրդական լուսաւորութեան, Հուսէյն-Ջահիդը—արտաքին գործերի, Իզմայիլ-Հակկըն—ներքին գործերի, Թալաթը—պատգամաւորների ժողովի, այժմեան փոխ-նախագահը կամ Րահմին—արդարադատութեան. բոլորը պատգամաւորներ են: (Հ. Գ.)

—

Սալօնիկ, 22 ապրիլի

Ամեն օր նաւերը և գնացքները բերում են առաջին զօրաբանակի գրաւած զինւորներին, քաղաքացիական պաշտօնեաների, խօջաների և ուլէմների: Զինւորներին ուղարկում են Մակեդօնիայի խորքերը, ուր աշխատելու են զինւորական ճանապարհների վրա, իսկ քաղաքացիական պաշտօնեաներին պահում են բանտերում: Բերել են Ըլդըզի բնակիչներից 705 հոգու, որոնցից 600-ը ծառայողներ են, 39-ը թիկնապահներ, 49-ը լրտեսներ և բարձրաստիճան պալատականներ, որոնց թւումն է Թահիր փաշան:

Մակեդօնական երրորդ զօրաբանակի պահեստի զինւորների մի մասը վերադարձաւ Կ. Պոլսից. նրանց հետ եկան 1500 կամաւորներ, որոնցից 600-ը բոլգարներ են: (Հ. Գ.)

—

Սալօնիկից «Р. С.» լրագրի թղթակիցը, ի միջի այլոց, հետևեալ տեղեկութիւններն է հաղորդում Աբդիւլ-Համիդի նոր կենցաղավարութեան մասին:

Համիդի սեննկապետը ստիպված է եղել իր տիրոջ համար անային իրեր ու մինչև իսկ սպիտակեղէններ գնել:

Կանխիկ դրամ չունենալով իր մօտ, Աբդիւլ-Համիդը հարկադրված էր ընդունել իրան առաջարկված փոխառութիւնները:

Սուլթանը իր ընտանիքով ապրում է 7 սենեակներում: Որովհետև նրա հետ եկել են մօտ 30 հոգի, ուստի սենեակներից մի քանիսում հինգ-հինգ հոգի են:

Սուլթանը անբաւականութիւն յայտնեց բնակարանի անյարմարութիւնների համար, բայց ճար չը կար. Ալատինի վիլլան ամենալաւ տունն է Սալօնիկի մէջ:

Տան հանդէպ, ծովափին, կանգնած երկու ականաւեր հսկում են կալանաւորին ու նաւահանգիստ մտնող նաւերը:

Քաղաքում պահակների թիւը աւելացրել են այն բանից յետոյ, երբ սուլթանը առաջարկեց իրան շրջապատող պահակախմբին 20 միլիօն, որպէս զի իրան ազատեն և թողնեն Եւրոպա գնալու:

Այստեղ են բերված երեք հազար զինւոր-ըէակցիօներներ. նրանց ուղարկել են երկաթուղային գծի վրա աշխատելու, ուր նրանք կը մնան մինչև զինւորական ծառայութեան վերջանալը:

—

Կ. Պոլիս, 18 ապրիլի

Պարզվում է, որ սահմանադրական յաղթական զօրքերը կոնտրիբուցիա պիտի ստանան յաղթվողից, ի հարկէ, հակա-յեղափոխութեան գլխաւոր յանցաւոր Աբդիւլ-Համիդից: Կոնտրիբուցիայի գումարը դեռ ևս որոշված չէ, բայց և այնպէս մօտ 5,000,000 րուբլի պէտք է լինի: Եթէ Համիդը իր յօժար կամքով չը վճարէ, այն ժամանակ յարքունիս կը գրաւվի նրա ամբողջ ստացուածքը:

Ի միջի այլոց ասենք, որ Սալօնիկի կէսը պատկանում է Աբդիւլ-Համիդին: («Р. С.»)

—

Աբդիւլ-Համիդը Թիւրքական ֆինանսները թողեց նոյն ողբալի վիճակի մէջ, որում նա գտաւ իր գահ բարձրանալու ժամանակ: 1876 թւի ապրիլի 1-ին Թիւրքիան իրան անվճարունակ յայտարարեց: 1881 թւին Թիւրքիայի վրա սահմանվեց միջազգային ֆինանսական կօնտրօլ «Օսմանեան պետական պարտքի վարչութեան խորհուրդ» անունով: Այդ խորհուրդը բաղկացած է անգլիական, ֆրանսիական, աւստրօ-ունգարական և գերմանական պարտատէրերի ներկայացուցիչներից: Թիւրքիայի պետական պարտքի գումարը, չը հաշւած Ռուսաստանին հատուցելիք տուգանքը (մօտ 250 միլիօն ր.) և այլ մանր մունր պարտքեր, առ 1-ն յունիսի 1907 թ. հաւասար է եղել 106 միլիօն թիւրքական ոսկու կամ մօտ 900 միլիօն րուբլու:

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Խարբինից ապրիլի 18-ին հեռագրում են «Р. С.» լրագրին, որ այնտեղի նաւահանգստում արիւնահեղ ընդհարում է տեղի ունեցել տեղական նաւային բնանակիր չինացիների և հարաւից եկած չինացիների միջև: Վերջիններս ուզում էին հարկադրել իրանց ցեղակիցներին՝ դադարեցնել աշխատանքները ռուսական շոգենաւերի վրա: Ընդհարումը, որին մասնակցելիս են եղել 1000 հոգուց աւելի, դադարեցված է զօրքի միջամտութեամբ: Սպանվածներ ու վիրաւորվածներ կան: Պատճառը դեռ ևս վերջնականապէս պարզված չէ. ենթադրում են, որ երկու հակառակ կուսակցութիւնների մրցութեան պատճառն է տնտեսական հող գրաւելը: Այլութիւն է պատճառում յարձակման յանդգնութիւնը: Զինացիների ամբոխը՝ զինված փայտերով՝ եկել էր մօտակայ Ֆուդեաղեան քաղաքից: Առաջներում չինացիները չէին համարձակվում անկարգութիւններ անել ռուսաց ազդեցութեան ներքոյ գտնվող քաղաքներում: Կալանաւորված են 30 հոգի:

—

Ինչպէս յայտնի է, մտադրութիւն կայ Խօլմի շրջանը առանձնացնել: Այդ առիթով «Г. М.» լրագիրը ստացել է հետևեալ հեռագիրները.

«Վիէննայում լեհական կօլօն որոշել է իր նիստերից մէկը նուիրել Խօլմշչինեան Լեհական Թագաւորութեան սահմաններից բաժանելու հարցին»:

«Լվովի քաղաքային դումսն միաձայն վճռեց բողոքել Խօլմի շրջանը բաժանելու համար և հրաւէրներ է կարդում Աւստրիայի քաղաքական շրջաններին հակադրել այդ քայլին»:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԻ ՋԱՐԴԵՐԸ

—

Բէյրութից «Р. С.» լրագիրը ստացել է հետևեալ թղթակցութիւնը.

«Ապրիլի 12-ին տեղիս ֆրանսիական հիւպատոսարանում տելէֆօնով տեղեկութիւն է ստացվել Լատակիայից, որ քաղաքում անկարգութիւններ են սկսվել և որ շրջակայ հայաբնակ գիւղերը հրդեհված են ու թալանված: Կասսալ աւանը երէկվանից սկսած բոցերի մէջ է, և ազգաբնակութեան մի մասը սրի է անցկացված:

«Միևնոյն ժամանակ հեռագրով էլ տեղեկացնում էին Ադանայից հետևեալը. հարևան Հալէպն քաղաքը այրվում է. քրիստոնեաները փախչում են լեռները, երկիւղ կրելով երևալ մարդաբնակ տեղերում:

«Ալեքսանդրետտից 15 վերստ հեռու գտնվող Դեօրթ-եօլում 10,000 քրիստոնեաներ պաշարված են մոլեռանդ մահմեդականների կողմից, և ոչ մի հնարաւորութիւն չը կայ նրանց որևէ օգնութիւն հասցնելու:

«Ստացված տեղեկութիւնները ֆրանսիական հիւպատոսը անմիջապէս հաղորդեց հէնց նոր Բէյրութ հասած օտար պետութիւնների նաւերին: Ֆրանսիական զրահանաւը անմիջապէս ուղևորվեց Պայեաս, իսկ անգլիական երկու զրահանաւերը՝ Ալեքսանդրետտ: Նրանց միացաւ օսմանեան նաւը 400 երիտասարդ-Թիւրք զինւորներով, որոնք ուղարկվում էին ափ իջեցվելու համար:

«Բէյրութի քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնը արդէն երկրորդ շաբաթն է, որ ապրում է ամբողջ Անատօլիւի շրջանում կատարվող սարսափելի անցքերի ճնշման ներքոյ, ժամ առ ժամ սպասելով իր վրա կրելու մոլեռանդների ատելութիւնը:

«Հայկական թաղը կարծես մեռած լինի: Ոչ ոք չէ երևում փողոցներում: Ով կարող էր, բոլորովին հեռացել է քաղաքից, գնալով դէպի այն մասերը, ուր խլրտումները դեռ ևս սկսված չեն:

«Հիւպատոսարանների առջև ամբոխը խռնված աղերսում է պատսպարան և պաշտպանութիւն ցոյց տալ իրան հիւպատոսարանների պատերի մէջ: Սակայն երկիւղը առայժմ վաղաժամ է, և նրանց մերժում են, մանաւանդ որ Բէյրութում բոլոր եւրօպական հիւպատոսարաններն ու վանքերը լցված են մնացած տեղերից եկած փախստականներով:

«Բէյրութ գնալու համար տեղերը գրոհով են վերցնում: Թիւրքական «Մէջիդիէ» ընկերութիւնը կրկնապատկել է իր բէլետները, զննելով փախստականների տրամադրութեան ներքոյ մի քանի շոգենաւեր, որոնք այնուամենայնիւ անկարող են բաւականացնել բոլոր ցանկացողներին: Ծովափին անհագին քանակութեամբ տնային իրեղէններ են թափթփված: Քաղաքային անհագին այգին պատերազմական բանակի կերպարանք է ստացել: Երկաթուղով իրար ետևից գալիս են գնացքները, լի՝ ջարդերի սարսափներից ազատված դժբաղդ փախստականներով: Շատ ընտանիքներում անդամները պակասում են. նրանք ընկել են մահմեդական դաղանների եաթաղանների տակ: Կայարաններում ողբ ու կոծ է տիրում, զաւակները որոնում են իրանց ծնողներին, ծնողները ողբում են զաւակների կորուստը: Շատերը խելագարվել են սարսափից ու կսկծից: Համարեա, բոլոր փախստականները անկարող են եղել ազատել իրանց ստացուածքից որևէ բան, բացի ամենաանհրաժեշտից:

«Լիբանանից իջնող գեղանկար ճանապարհով գալիս է ջորիների ու կառքերի անվերջ շարանը:

«Դրանք հարուստ հայերն են, որոնք կարողացել են ժամանակին յարձակումների սպառնալիքի տակ դուրս բերել իրանց գոյքերն ու ընտանիքը, իսկ տները թողնել բաղդի տնօրինութեանը»:

ՑԱՂԹՈՂՆԵՐԸ ԱԲԴԻՒԼ-ՀԱՄԻԴԻ ՄԱՍԻՆ

—

Բեռլինի «Թագ» լրագրում տպված է «Միութիւն և Առաջադիմութիւն» կօմիտէտի անդամներից մէկի հետ խօսակցութիւնը, որը գտնվում էր գերմանական մայրաքաղաքում: Այդ խօսակցութիւնից պարզվում են այն մի քանի շարժառիթները, որոնց հիման վրա երիտասարդ-թիւրքերը չէին կարող թոյլ տալ այլ ևս, որ Աբդիւլ-Համիդը գահի վրա մնայ: Բերում ենք այդ խօսակցութեան մի քանի նշանաւոր կտորները.

«Մեր գործի համար,—ասաց թիւրքական գործիչը,—չէր կարելի երևակայել աւելի լաւ բան, քան զարգացման այն ուղին, որ մենք անցանք: Զարմանալին չը պէտք է համարենք այն, որ Կ. Պոլիսը այժմ մեր ձեռքումն է, որովհետև ոչ ոք լուրջ կերպով չէ կասկածում այդ բանում: Ուշ. իրերի ընթացքը մինչև այժմ այն պատճառով է մեզ չափազանց ուրախալի թւում, որ մենք այժմ կարող ենք սուլթանի դերը վերջացած համարել: Մինչև այժմ մենք պարտաւոր էինք յարգել սուլթանի անձնաւորութիւնը: Դա մեզ համար շատ ծանր էր, և մեր մէջ չը կայ մէկը, որ չը զգար ամօթանք այն բանում, որ վերջին խռովութեան ամիսների ընթացքում ստիպված էինք յարաբերութիւն ունենալ սուլթանի հետ, որպէս թագաւորի հետ: Չը նայելով այն բանին, որ նա սահմանադրութիւն հրատարակեց և բազմիցս երդւեց հաւատարիմ մնալ նրան, մենք զգում էինք, որ մեզ վրա ստուեր է գցում այն, որ մենք ստիպված էինք գործ ունենալ նրա հետ: Մենք չը կարողացանք ոչ մի քննութիւն մինչև վերջը հասցնել: Ինչ բանի մասին էլ խօսք լինէր, անգիտացած մարդկանց մասին թէ յարքունիս գրաւված գոյքերի ու արքունի միլիօնների մասին, որոնք սուլթանի մինիստրների կամ սիրելիների մօտ էին գտնվում, մենք միշտ ստիպված էինք կէս ճանապարհի վրա կանգնել, որովհետև գլխաւոր յանցաւորը միշտ սուլթանն էր լինում: Երիտասարդ-թիւրքերի քաղաքականութիւնից հիասթափվելու և դժգոհ լինելու գլխաւոր պատճառն այն էր, որ մենք երբեք չէինք կարողանում վերջին եզրակացութիւններն անել Աբդիւլ-Համիդի պատճառով: Ժողովուրդն այն ինչ մեղադրում էր մեզ անփութութեան մէջ, շատ կարելի է՝ աւելի վատ բանում: Մեզ ուրիշ բան չէր մնում, բայց եթէ մատնացոյց անել պարլամենտի վրա, որն արդէն ամեն հարկաւոր բանը կանէ: Այդ ծանր բեռը արդէն դէն է գցված: Այդ սուլթանի անձնաւորութեան առաջ մենք այլ ևս կանգ առնելու կարիք չունենք, և նա ստիպված կը լինի պատասխանել այն ամենի համար, ինչ որ կատարել է... Կը սահմանվի դատարան, որի առաջ Աբդիւլ-Համիդը ստիպված կը լինի պաշտպանվել: Շատ կարելի է ազգային ժողովը կը շնորհէ նրա կեանքը: Բայց եթէ նա ներողամիտ գտնվի, դա ոչ թէ այն պատճառով կը լինի, որ կը վախենայ օտար միջամտութիւնից, որովհետև մենք կարող ենք սուլթանի դէմ այնպիսի մեղադրական ակտ կազմել, որ կը սարսափեցնէ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը, և ոչ մի կառավարութիւն չի վստահանայ յանձն առնել այդ մարդու պաշտպանութիւնը: Մենք կապացուցանենք, որ նա իւրացրել է ամբողջ միլիարդներ, որ նա տիրապետել է ամենահարուստ հանքերին, լաւագոյն փողոցներին ամենամեծ քաղաքներում այն ժամանակ, երբ թիւրքաց պետութիւնը մշտական անփողութեան պատճառով ամբողջ աշխարհի ծաղր ու ծանակն է դարձել: Մենք կարող ենք հաշւել, որ մօտաւորապէս 80,000 մարդու նա զրկել է կեանքից, ազատութիւնից և գոյքից»:

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թաւրիզ, 1 ապրիլի

Այսօր կէսօրից յետոյ կառավարական թնդանօթները Խիավանի կողմից կրակ բացին քաղաքի վրա: Աջու կողմից ևս յարձակում եղաւ. Սաթթար խանը անձամբ յետ մղեց յարձակվողներին:

3 ապրիլի

Զինւորական ծախքերի հոգացողութիւնը բաւական մտատանջութիւն է պատճառում անջումանին, որովհետև եկամտի աղբիւրները հետզհետէ նուազում են: Պահանջ դրած լինելով մաքսատան վրա 50,000 թումանի, բելգիացի կառավարիչը ապաստանեց ռուսաց հիւպատոսարանը: Անջումանի կողմից յայտնեցին հիւպատոսին, որ ոչ մի վտանգ չէ սպառնում կառավարչի անձին, այսուհանդերձ կառավարիչը դուրս չեկաւ հիւպատոսարանից:

Գիշերս ծրագրված յարձակումը տեղի չունեցաւ տեղացի յեղափոխականների գործելակերպի ծիծաղելի տարօրինակութեան պատճառով:

4 ապրիլ

Կենսական մթերքները րոպէ առ րոպէ թանգանում են. մուրացողների թիւը շատ է. փողոցներում թափառում են երեխաներ, կանայք, մարդիկ:

Անգլիական և ռուսական հիւպատոսները անջումանն գնացին:

5 ապրիլի

Գիշերս սպանվեց կովկասցի մի յեղափոխական: Այսօր ևս հրացանաձգութիւն տեղի ունեցաւ. անջումանի փողոցում սպանվեց դարձեալ մի կովկասցի (կովկասցի ասելով չը պիտի կարծել, որ ռուսահպատակ կովկասցիներ են, այլ տեղացիներ, որոնք երբեմն եղել են Կովկաս կամ Ռուսաստան):

Սիկաթ-Իսլամը Վասբինջումն է, Էյն-ուդ-Դովլէի լիազօրների հետ բանակցելու համար: Նա յայտնում է, որ 8 հոգի կրկին քաղաքից պատուիրակներ ուղարկվեն Էյն-ուդ-Դովլէի լիազօրների հետ բանակցելու համար. ոչ ոք չը համաձայնեց գնալ:

6 ապրիլի

Օրհասական օրեր ենք անցնում... Այսօր արդէն ամենքը համոզված են, որ հացի պաշար չը կայ: Անջումանի կողմից յայտարարվեց, որ հացի սակագինը վերացվում է, որպէսզի ալիւր ունեցողները շահագրգռվելով թանգ արժէքներից՝ ունեցածները հրապարակ հանեն վաճառելու: Փուռերը համարեա բոլորը փակված են: Այսօր հարիւրաւոր կանայք ապաստանեցին Սահար-ուլ-Ամիրի մզկիթը. այս մի ցոյց էր անտանելի կացութեան դէմ: Փողոցներից, շուկաներից անցնելու համար երկաթէ սիրտ, պողպատէ ջղեր են հարկաւոր: Համատարած է թշուառութիւնը...

Զինւորական խորհրդակցութիւններ են տեղի ունենում՝ սովի դէմ մի ճար մտածելու համար: Կան մտածողներ, որ գիւղացիներով հաշտութիւն կը կայանայ, բայց մեծամասնութիւնը այն կարծիքի է, որ պիտի վերջին անգամ ամեն ճիգ գործ դնել, գրոհ տալ, պատռելու համար պաշարման պատնէշը որևէ կողմից:

Երկիւղ կայ, որ քաղաքի մէջ էլ մեծ խլրտումներ առաջ գան: Անգլիական բանկը, որ շարժումների ամբողջ ընթացքում բաց էր եղել, որոշել է վաղվանից փակ մնալ:

Ռուսաց հիւպատոսարանը ապաստանած մաքսապետ բելգիացին դեռ այնտեղ է:

Հաւանական է թւում, որ գիշերս յարձակում տեղի ունենայ քաղաքի կողմից:

7 ապրիլի

Այսօր, առաւօտեան մթին, ժամը 4-ին յեղափոխականները յարձակվեցին Շամգազան արուարձանում ապաստանած կառավարական զօրաբանակի վրա: Թնդանօթներով և հրացանաձգութեամբ կռիւը շարունակվեց մինչև երեկոյ՝ ապարդիւն հետևանքով:

Յեղափոխականները այսօր մի ցաւալի կորուստ ունեցան՝ յանձին ամերիկացի Բասկուիլի, որը ամերիկացի միսիօնարների դպրոցներում, ինչպէս առաջ գրել եմ, ուսուցչական պաշտօնը թողնելով մտել էր պարսիկ յեղափոխականների շարքերը:

Բաղը խանի դիրքերում կառավարական դարանակալ գնդակով պատահմամբ սպանվեց յայտնի մարտիկ Միր-Հաշիմը (չը շփոթել կառավարական Միր-Հաշիմի հետ), որը Բաղը խանի աջ թեւն էր: Յեղափոխականների, նամանաւանդ Խիավան թաղի համար մեծ կորուստ էր յիշեալի մահը:

Լուր է տարածված, որ իբր սահմանադրականների կողմից կարող է յարձակում լինել եւրօպացիների և հիւպատոսարանների վրա: Մի քանի ռուս ընտանիքներ փոխադրվեցին ռուսաց հիւպատոսարան: Ռուսաց հիւպատոսարանը ամրացվում է: Այս տարածված լուրը, որ հերքվեց անջումանի մի քանի անդամների կողմից, բաւական մտատանջութիւն պատճառեց հայերին: Ռուսաց և անգլիական դեսպանատները երեկոյեան Թէհրանից տեղիս իրանց հիւպատոսներին հեռագրել են, յայտնելով որ շահի հրամանով ճանապարհները բացված են և մինչև 6 օր ամեն ինչ կարգի կը դրվի: Այս առիթով երեկոյեան ժամը 7-ին ռուսաց և անգլիական հիւպատոսարանների երկու պաշտօնեաները ճանապարհվեցին Վասբինջ՝ Էյն-ուդ-Դովլէի բանակը, իմանալու համար թէ ինքն ևս Թէհրանից նման հրահանգ ունի՞ ստացած:

8 ապրիլի

Այսօր տեղի ունեցաւ երէկ սպանված ամերիկացի Բասկուիլի փառաւոր թաղումը: Առաւօտեան ժամը 9-ին հանգուցեալի դիակը արդէն փոխադրված էր եկեղեցի: Դպրոցի վարչութեան հրաւէրով ներկայ էին ռուսաց, անգլիական, ֆրանսիական և ամերիկական հիւպատոսները, հայոց առաջնորդը և անջումանի անդամները: Բացի պաշտօնական անձնաւորութիւններից ներկայ էին խուռն բազմութիւն՝ եւրօպացիներից, ռուսներից, հայերից, պարսիկներից և այլն, և այլն:

Ժամը 10-ին եկեղեցական արարողութիւնը վերջացաւ և դագաղը իր աշակերտների և յեղափոխական մարտիկների ուսերի վրա դուրս բերվեց և բազմաթիւ հասարակութեան, զինւորական պահակների, երաժշտութեան ուղեկցութեամբ առաջնորդվեց դէպի բողոքականների գերեզմանատունը, ուր 7 հոգի դամբանախօսեցին հայերից, թիւրքերից և վրացիներից՝ հայերէն, թիւրքերէն և ռուսերէն լեզուներով: Խօսեց և Թաղի զաղէն՝ նախկին մէջլիսի անդամներից:

Վասբինջ գնացած ռուս և անգլիական հիւպատոսարանների պաշտօնեաներից այսօր երեկոյեան նամակ է ստացվել, որով յայտնում են, որ Թէհրանի պարսկական հեռագրատան կտրված լինելու պատճառով Էյն-ուդ-Դովլէն յայտնել է, որ Թէհրանից ինքը հրահանգ չէ ստացել:

Ուղարկված էր և մի հեռագիր Էյն-ուդ-Դովլէի կողմից Թէհրան տրվելիք, որը հեռագրվեց քաղաքից հնդկա-եւրօպական գծով. սպասվում է այդ հեռագրի պատասխանին, որով Էյն-ուդ-Դովլէն հարց է արել հիւպատոսների ստացած հեռագիրների մասին:

9 ապրիլի

Այսօր Թէհրանից Սահակ արքեպիսկոպոսը հեռագրով առաջնորդից հարցնում է հայերի դրութեան մասին: Առաջնորդը պատասխանեց. «Առ այժմ անվտանգ ենք. Աղքատախնամի միջոցները սպառվելու վրա են. խնդրում ենք դրամական օգնութիւն»:

Առաջնորդարանում այսօր արտակարգ ժողով կար՝ միջոցներ ձեռք առնելու համար, որ ցորեն բերվի քաղաք հայերի համար: Աղքատախնամ ընկ. կողմից մի նամակ գրվեց Վասբինջ գտնվող Ջ. Նազարբէգեանին, որ միջնորդէ Էյն-ուդ-Դովլէին 10—15 խալւար ցորեն ներմուծելու հայ չքաւորների համար:

Թիւրքաց հիւպատոսն էլ ցուցակագրում է իր հպատակներին, որ ցորեն բերել տայ:

Աղքատ դասակարգը զանազան կանաչիներով է կերակրվում. մեծ մասամբ ուտվում է առւոյտ (եօնջա): Աւագախառն հացը՝ 7 ղրան, եթէ ճարվի: Իրօ

—

Րաշտ, 13 ապրիլի

Մեր քաղաքի վիճակն այժմ լաւ է, բայց ժողովուրդը սարսափի և սպասողական դրութեան մէջ է: Մօտ $1^1/_2$ ամիս առաջ տեղս եկած ռուսական 40 կօզակների ժամանումից յետոյ, շարունակ լուրեր են պտտում, թէ «ռուսը պիտի գայ և հանգամանքից օգտվելով Գիլանը գրաւի»: Այդ լուրերը և վերջերս պատերազմական երկու նաւերի՝ Էնզէլիի առաջ երևան գալն աւելի են սարսափեցրել տեղիս ժողովրդին: Այդ առիթով ամսիս 10-ի երեկոյեան քաղաքի կենտրօնում գտնվող Սաբզա-Մէյդանի պարտէզում, որտեղ վերջերս, համարեա ամեն օր, զանազան հռետօրներ ճառախօսում են, տեղի ունեցաւ մի միտինգ, որին ներկայ էին մօտաւորապէս 2—3000 հոգի, ամեն դասակարգի մարդիկ: Ներկայ էին տեղիս անջումանի բոլոր անդամները: Ամենից առաջ խօսեց Հաջի Մօհամադ Րզան (տեղիս անջումանի նախագահը), յայտարարելով այն միտքը, թէ կրթված մարդիկ ու հասարակութիւններ թոյլ չը պէտք է տան իրանց՝ ուրիշի իրաւունքները սեփականեցնելու:

Ապա խօսեց Սէիդ Եաղուբ Շիրազին, որ յայտնի անուն ունի որպէս լաւ ճառախօս: Նա Թէհրանում բանտարկված էր և դէպքից յետոյ եկել է տեղս: Նա ի միջի այլոց շեշտեց, որ ինքն ու իր բոլոր գաղափարակիցները պատրաստ են իրանց արիւնը թափել և հայրենիքն ու կրօնը ազատել ամեն տեսակ բռնակալութեան ճիրաններից:

Նրանից յետոյ խօսեց Միրզա Հուսէյն խան Քասմային, որ իր երկար ճառի վերջում այն միտքը յայտնեց, թէ իրանք պարսիկները միշտ օտարահպատակների և այլացեղերի վերաբերմամբ համբերատար ոգով են տրամադրված եղել, ուստի ոչ մի հիմք չը կար, որ ռուս կառավարութիւնը կօզակներ ուղարկէր Պարսկաստանի զանազան վայրերում իր հպատակներին կամ իր շահերը պաշտպանելու համար:

Ապա խօսեց Միրզա Իբրահիմ խան անունով մի անձ և յետոյ Միսակ անունով մի հայ:

Միտինգը տևեց երկու ժամ:

Որոնող

Ի՞ՆՉ ՊԷՏՔ Է ԱՆԵԼ

—

Կիլիկիայում և Թիւրքահայաստանի զանազան տեղերում տեղի ունեցած հայկական նոր ջարդերը և ըէակցիօնական շարժումները հրամայողական պահանջ են դնում մտածել, թէ ինչ պէտք է անել, ինչ ուղղութեան հետևել: Մենք արդէն առիթ ենք ունեցել մի քանի անգամ այն կարծիքն յայտնելու, որ, ներկայ ճգնաժամին, հայ ժողովրդի ներկայացուցիչները և գործողները պէտք է ամեն կերպ աշխատեն աջակցել, օգնել երիտասարդ-թիւրքերի կամ «Մ. և Ա.» կօմիտէտին, որի ձեռքին է գտնվում այսօր օսմանեան պետութեան ղեկը, որպէսզի նա կարողանայ ամրացնել սահմանադրական ըէժիմը և անհնարին դարձնել համիդեան արիւնարբու և հայաջինջ ըէժիմի վերադարձը: Այժմ միակ խո-

դէմ գործակիցների երիտասարդ-թիւրքերի հետ համերաշխ և միաբան գործելն է։

Ուրախ ենք, որ նոյն կարծիքն է յայտնում և պ. Ալ. Խատիսեանը «Тиф. Лис.» թերթում։ Խօսելով Ադանայում տեղի ունեցած դէպքերի մասին, նա գրում է ի միջի այլոց.

«Երիտասարդ-թիւրքերը—դրութեան տէրը, իրաւունքի իշխանաւորը այժմ Թիւրքիայում—պէտք է պաշտպանեն Ադանայի, ամբողջ Կիլիկիայի ազգաբնակութիւնը։ Մեր յոյսը նրանց վրա է։ Մենք սպասում ենք նրանցից ամուր քայլեր։ Այս րօպէին չէ կարելի և վտանգաւոր է այլ կերպ մտածել։ Կ. Պօլսում բռնկված իրաւունքի և ազատութեան լոյսը պէտք է հասնէ իր ճառագայթներով հեռաւոր Ադանային. չէ՞ որ առանց ամբողջ Թիւրքիայի աջակցութեան Կ. Պօլիսը չի կարողանայ պահպանել իր ձեռքում ազատութեան սխրանքների յաղթանակը։ Ես գիտեմ «կօմիտէի» և «ֆեդերալիստների», «ահրարների» և երիտասարդ-թիւրքերի տարաձայնութիւնները, բայց միթէ այժմ ժամանակ է այդ մասին մտածելու։ Միութիւնը անհրաժեշտ է սահմանադրութեան հիմունքների պաշտպանութեան հողի վրա»։

Այս աւելի քան ակնյայտ է։ Թիւրքահայի առաջ այժմ չի կայ այլ ճանապարհ, քան միաբան և համերաշխ գործել երիտասարդ-թիւրքերի հետ, որքան ժամանակ սրանք աշխատեն սահմանադրութեան օգտին։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Շուշի, 20 ապրիլի

Կ. Հ. Բ. Ը. տեղիս ճիւղի տարեկան ընդհանուր ժողովի տեղեկագրից իմացանք, որ, բացի գր.-ընթերցարանը և Ագուլեաց եկեղեցու երկսեռ դպրոցը,—որոնք տեղական ճիւղի գործունէութեան այսպէս ասած «գլուխ գործոցն» են կազմում և միաժամանակ պահանջում են խոշոր զոհողութիւններ,—ընկերութեան ղեկավարները աշխատում են մեր քաղաքի մուրացկանութիւնը ոչնչացնելու և չունևոր ազգաբնակութեան ընդհանուր տնտեսական դրութիւնը բարձրացնելու նպատակով իրագործել աշխատանքի տան խնդիրը։

Ներկայումս Ռուսաստանում, ինչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի թերթերը, առանձին ուշադրութեան է արժանացել աշխատանքի տներ հիմնելու գաղափարը։ Աշխատանքի տների նպատակն է միջոց տալ այն մարդկանց, որոնք անգործ մնալով աղքատացել են ու անընդունակ են նորից ոտքի կանգնելու կանոնաւոր աշխատանքի միջոցով։ Աշխատանքի տների կազմակերպութիւնը բարդ գործ չէ, բայց պահանջում է եռանդուն ղեկավարներ, որոնք կարողանան վարվել մարդկանց հետ և կազմակերպել կանոնաւոր տնտեսական գործունէութիւն։ Մեր հասարակութիւնը պէտք է լաւ իմանայ, որ աշխատութեան հետևանքները չեն սահմանափակվում միայն աղքատների շրջանում ազդելով, այլ անցնում են ընդհանուրի վրա։ Այդ պատճառով ցանկալի կը լինէր, որ աշխատանքի տան խնդիրը Շուշու հասարակութեան ամենամեծ հոգսերի առարկան դառնալով հնարաւորութիւն և միջոց տար Կ. Հ. Բ. Ը. տեղիս ճիւղի վարչութեանը, որքան հնար է շուտով գլուխ բերելու այդ համակրելի հաստատութեան իրագործման խնդիրը։

Պօղ. Զաքարեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

(Հեռագրով)

Պետերբուրգ, 22 ապրիլի

99-րդ նիստը 1909 Թ. նորակոչների քանակի մեծութեան օրինագիծը քննելու համար բացվում է երեկ. ժամը 9 և 7 րօպէին։ Նախագահում է Խօմեակովը։ Մինիստրների օթեակումն են զինուորական մինիստրը և նրա օգնական գ.-լ. Պօլիվանօվը։

Զեկուցանող Խվօշչինսկին զեկուցանում է պետական պաշտպանութեան մասնաժողովի օրինագիծը։

Մասնաժողովը անհրաժեշտ է գտնում թոյլնել կառավարութեան որոշած նորակոչների 456,635 թիւը և միևնոյն ժամանակ մատնանշում է, որ 1909 թ. երկրորդ Դումայի յայտնած ցանկութիւններից և ոչ մինը կառավարութիւնը չէ իրագործել շօշափելի կերպով։ Մասնաժողովը առաջարկում է այս բանաձևը. «Անհրաժեշտ դանելով, նախ՝ որպէսզի զինուորական ծառայութեան կանոնադրութիւնը վերաքննվի և համաձայնեցվի ժամանակակից պահանջներին և վերացնէ այնպիսի աննորմալ երևոյթները, ինչպիսին է ծառայութիւնից փախչելը, ընտանեկան դրութեան տեսակէտից զանազան տեղերում անհամապատասխան արտօնութիւններ վայելելը, և այլն, և որպէսզի արտօնութիւնների համապատասխան օրինագիծ ներկայացվի օրէնսդրական հաստատութիւններին այս 1909 թւի ընթացքում, երկրորդ՝ որպէսզի հնարաւոր եղածով վճռական կերպով գործադրվի այն միջոցը, որ ազատում է փախած զինուորների փոխարէն ծառայողներին այն բոլոր պարտականութիւններից, որոնք կարող են տրվել կամաւոր կերպով կանչվածներին. երրորդ՝ որպէսզի զօրքի թիւը, ինչպէս խաղաղ՝ այնպէս և պատերազմական ժամանակ, համաձայն պետութեան պաշտպանութեան կարիքների, միաժամանակ համապատասխանէ ազգաբնակութեան թւին և նրա՝ զօրքին տեխնիքական յարմարութիւններ հայթայթելու կարողութեան, և որպէսզի գործի տեխնիքական կողմի կատարելագործութեան, նաև պետական պաշտպանութեան նպատակայարմար պլանի հետ միջոց որոնվի կրճատելու զօրքի քանակութիւնը խաղաղ ժամանակ և որքան կարելի է մեծացնելու այդ քանակութիւնը պատերազմի դէպքում, չորրորդ՝ որպէսզի այն ազգաբնակութիւնը, որ ներկայումս ազատ է զինուոր տալու պարտաւորութիւնից, աստիճանաբար մտնէ այդ պարտաւորութեան մէջ, հինգերորդ՝ որպէս զի բոլոր վերոյիշեալ ձեռնարկութիւնները իրականացվեն վճռական եղանակով և մօտիկ ապագայում—Դուման անցնում է հերթական գործերին»։

Խօսելու ցանկութիւն են յայտնում 38 հռետորներ։

Ընդունվում է հռետորների ցուցակագրութիւնը դադարեցնել։

Զինուորական մինիստրի օգնականը տալիս է բացատրութիւններ։ (Հ. Գ.)

(Կը շարունակվի)

ՄԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» ներքին լուրերի բաժնում տպված մի լուրի առիթով «Тиф. Листокъ» լրագիրը երէկվայ իր համարում (№ 90) մի զայրացկոտ և կրքոտ դիմումն է արել «Մշակի» և մշակականների հասցէին։

Պարտք ենք համարում յայտնել, որ այդ սխալը տեղի է ունեցել բոլորովին պատահական կերպով, անկախ «Մշակի» ղեկավարներից։ Որովհետև այն լուրը, թէ կաթողիկոսը գնալու է Էջմիածին, մի քանի ժամանակ առաջ տպված է եղել և «Голосъ Кавказа» թերթի մէջ, ուստի լուր կազմողը անուշադրութեամբ կարծել է, թէ լուրը վերցված է այդ աղբիւրից։ Ցաւենայն դէպս կարող ենք հաւատացնել «Тиф. Листокъ»-ի խմբագրութեանը, որ «Մշակի» ղեկավարները բնաւ չեն կարծել, թէ այդ թերթի հեռագիրը շինծու է։ Սխալը բոլորովին պատահական է եղել, ինչպէս ասացինք, և հարկ չը կար «հուր և շանթ» տեղալ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ապրիլի լոյս 23-ի գիշերվանից և երէկվայ ընթացքում Թիֆլիսում կատարվեցին բազմաթիւ խուզարկութիւններ՝ մասնաւորապէս հայ անձնաւորութիւնների բնակարանում։ Խուզարկութիւն կատարվեց նաև Ներսիսեան դպրոցի շէնքում։ Խուզարկութիւններ կատարվել են Ա. Մելիք-Ազարեանի, Ա. Ահարոնեանի, Ս. Մալխասեանի, Սար. Յարութիւնեանի և ուրիշների մօտ, նաև «Գործ» օրաթերթի խմբագրատանը։

Արմաւիրից մեզ հեռագրում են, որ երկու օր առաջ կալանաւորել են յայտնի հասարակական գործիչ և հայ գրող երգուեալ-հաւատարմատար Զաւադ-բէկ Բալուղեանին, որի տունը խուզարկելուց յետոյ, ուղարկել են իրան ևս Եկատերինօդարի բանտը։

Մօտիկ ապագայում տեղի կունենան Երևանի թեմական յաջորդի ընտրութիւնները, փոխարէն Խորէն վարդապետ Մուրադբէգեանի, որին, ինչպէս յայտնի է, Կովկասի Փոխարքան չը հաստատեց յիշեալ պաշտօնում։

Ապրիլի 23-ից Թիֆլիսի պարսից հիւպատոսարանում հանգանակութիւն է բացված Թաւրիզի սովեալների օգտին։

Պետերբուրգի «Слово» թերթում (№ 768) տպագրված է պատգամաւոր Սաղաթելեանի հեռագիրը Աձէզ-Րիզային նոյն բովանդակութեամբ, ինչպէս հաղորդել էր «Մշակը» (№ 82), միայն այս ստորագրութեամբ. «Ռուսաց պարլամենտի հայ ազգաբնակութեան ներկայացուցիչ՝ Սաղաթելեան»։

Կ. Հ. Բ. Ը. Իգդիրի ճիւղի վարչութիւնը յայտնում է մեզ, որ ինքը շնորհակալութեամբ ստացել է Համազասպ Կանայեանից 100 ր., որը վերջինս նուիրել է ընկ. ճիւղին՝ իր հանգուցեալ եղբօր՝ Բագրատի յիշատակին։

Այսօր, Պուշկինեան գրադարանի շէնքում տեղի կունենայ Թիֆլիսի մանր առևտրականների ընդհանուր ժողովը, ուր ի միջի այլոց քննվելու է փայերով լիմօնադի գործարան բանալու հարցը։

Ի նպաստ Շատախի գրադ.-ընթերցարանի՝ խմբագրութիւնս ստացաւ մի պարոնից, որ իր անունը ցանկանում է անյայտ պահել, 19 կտոր գիրք։

Այսօր, երեկոյեան ժամը 8-ին, Թիֆլիսի նահանգական դատարանում նշանակված է իրաւաբանների ընդհանուր ժողով։

Կովկասի Փոխարքայի կարգադրութեամբ 500 րուբլի է յատկացված Սօչիի վիճակի Խոստա գիւղում ուղղափառների եկեղեցի կառուցանելու համար։

Ապրիլի 22-ին, պարսից շահի ծննդեան օրվայ առիթով, Թիֆլիսի հիւպատոս Ալի-Կուլի-խան Մուշավիր-ուլ-Մեմալիքին ներկայացան և շնորհաւորեցին պարսկահպատակները և իշխանութեան ներկայացուցիչները, որոնք հիւրասիրվեցին շերբէթով, մրգեղէնով և սուրճով։

Փօրում մայիսի 24-ին և 25-ին բացված կը լինի թռչնապահութեան ցուցահանդէս։

Կիրակի, ապրիլի 25 ին, ռուս և հայ «Դրամատիկ» խմբի սիրողները, Լեհական տան դահլիճում (Նիկօլաեվսկայա փողոց № 59) կը ներկայացնեն հայերէն լեզուով «Երջանկութեան համար» 3 գործ. դրաման և ռուսերէն լեզուով վօդվիլ, որից յետոյ կը լինեն զաւեշտական բաժին, եւրօպական և ասիական պարեր, բուֆէտ, կօնֆէտի և այլ զուարճութիւններ։ Տեղերի գները 50 կ. մինչև 25 կ։ Սկիզբը ժ. 8-ին երեկոյեան։

Լոյս է տեսել «Տարազ» պատկերազարդ ամսագրի ապրիլի (№ 4) համարը, շատ խնամքով տպագրված։

Տնայնագործական կօմիտէում պատրաստութիւններ են տեսնվում Հին-Նախիջեւանում երկու տարվայ դասընթացքով ջուլհականոց բանալու։ Ուսումնարանը ունենալու է օրինակելի ջուլհականոց։ Դպրոցի համար կայ վեց հազար րուբլի, որը կը բաւէ թէ նրա սարքին և թէ նրա ծախքին երկու տարվայ ընթացքում։ Կօմիտէտը հետևում է այն սկզբունքին, որ նման ուսումնարանները պիտի շարժական բնոյթ ունենան, երկու տարվայ դասընթացքից յետոյ այլ տեղ տեղափոխելու նրանց։ Կօմիտէտը Ռուսաստանից բերել է տալիս երկու հմուտ հրահանգիչներ։ («К.»)

Վրաց գրասիրաց ընկերութեան վարչութիւնը մօտ օրերս Ակակի Ծերեթելու յօբելեանական Քութայիսի յանձնաժողովից ստացել է 1300 րուբլի բանաստեղծի անուան ֆօնդի համար։

Ախալքալաքի հայոց եկեղեցականծխական դպրոցների հոգաբարձութիւնը խնդրում է մեզ տպել հետևեալը. «Ախալքալաքի հայոց եկեղ.-ծխ. հոգաբարձութիւնս պարտք է համարում իր խորին շնորհակալութիւնն յայտնել տեղիս վաճառականութեան, որից հոգաբարձութիւնս ստացաւ 150 րուբլու պետական գանձարանի արժեթղթեր, որի տոկոսով մի թոշակաւոր պիտի պահվի դպրոցումս յանուն գաւառիս նախկին հարկային տեսուչ Միխայիլ Դիմիտրիևիչ Կվալեվի, և եղբարք Համբարեաններին, որոնք ի յիշատակ իրանց հանգուցեալ հօր նուիրեցին դպրոցիս 25 րուբլի»։

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլի 21-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, քաղաքապահ ոստիկանը Աբաս-Աբադսկայա հրապարակում դռնապանի հետ կանգնեցրեց երեք կասկածելի անձերի, խուզարկեց նրանց և տարաւ ոստիկանատուն։ Երբ նրանք մօտեցան Ուգօլնայա փողոցին, բռնվածներից մէնը դիմեց փախուստի և ոստիկանի ետիցս «կանգնիր» ձայնին չը լսեց։ Այն ժամանակ ոստիկանը կրակեց նրա վրա և վիրաւորեց նրան փորից. մնացած երկուսը օգտվելով իրարանցումից անյայտացան։ Վիրաւորվածը երևաց փախստական զինուոր Արտեմ Պապուլօվ, որ 1906 Թ. ուղարկված էր զինուորական ծառայութեան Կալուգա, որտեղից փախել և թաքնվում էր Թիֆլիսում։ Հիւանդանոց տանելով՝ Պապուլօվը նոյն օրն եւեթ մեռաւ։ Փախածներն էլ ձերբակալվեցին, և երևաց, որ նրանց ազգանուններն են՝ թիֆլիսեցի Րօման Ապրեսեան, 19 տարեկան, և Արտեմ Միրիմանեան։

Ապրիլի 21-ի ցերեկվայ ժամը 12-ին, 5-րդ քաղաքամասի ոստիկանական պաշտօնեաները Իսիդօրսկի նրբափողոցում № 18 տանը երևան հանեցին զինուց գաղտնի պահեստ, որ պատկանում է բօրչալուեցի Արշակ Նադիրօվին, որ հաշւապահ է քաղաքային վարկային ընկերութեան մէջ։ Պահեստը զննելու ժամանակ գտնվել են 9 լի տակառներ և 65 լի շշեր։ Պահեստը և գինին կնքված են։

Ապրիլի 22-ին, շուրջկալի ժամանակ զինուորական պահակախումբը Թումանօվսկայա և Միխայլօվսկայա փողոցների վրա ձերբակալեց 10 կասկածելի մարդկանց։

Ապրիլի 22-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին Զորաբաշի փողոցում, № 5 տանը, թիւրքահպատակ Սեդրակ Գրիգորեանի բնակարանում գտնվեց վերջինիս կնոջ դիակը։ Քննութիւնը պարզեց, որ սպանութիւնը կատարվել է ընտանեկան վէճի հողի վրա՝ ամուսնու ձեռքով, որը ձերբակալված է։

Ապրիլի 22-ին, գիշերվայ ժամը 12 և կէսին, Նօրիյսկի վերելքի վրա այրվեց մինչև վերջին թելը թիֆլիսեցի Դաւիթ Սարաչվիլու տունը։ Հանգցնելու ժամանակ խանձուածքներ ստացան մի զինուոր և մի հրդեհաշէջ։

Ապրիլի 22-ին, գիշերվայ ժամը 12-ին, Թիֆլիս կայարանում ոստիկանութեան պաշտօնեաները ձերբակալեցին պարսկահպատակ Ալապեքար Բաղըր-օղլուն և նրա եղբայր Ալի-Ասկեար Բաղըր-օղլուն, որով խուզարկութեան ժամանակ նրանցից մէկի մօտ գտնվեցին 173 հրացանի փամփուշտներ անկողնու մէջ պահած, միւսի մօտ՝ 865 փամփուշտ։

ՄԱՄՈՒԼ

Ամերիկայի Բօստօն քաղաքում հրատարակվող «Կոչնակ» շաբաթաթերթի մէջ տպված է Փիւնիկ ստորագրութեամբ մի յօդուած, որ անօգուտ չենք համարում ներկայացնել մեր ընթերցողներին։

«Երեսուն տարի առաջ Կ. Պօլսոյ հայ մտաւորականներէն շատեր հեգնական ժպիտով մը կը յեղյեղէին Գրիգոր Արծրունիի սա վճռական բանաձևը՝ «Հայ ազգը փչացել է»։

«Այն միջոցին հայ կեանքի հորիզոնը պայծառ էր և լուսաշող. ոգեպարար շունչ մը կը ծաւալէր ամեն կողմ, ու հակառակ նոյնիսկ Արծրունիի մը յոռետեսութեան՝ հայ ժողովուրդը հմայուած էր գեղեցիկ ապագայի մը ու երանաւէտ աշխարհի մը հեռանկարովը։ Օրուան պատրիարքը, Ներսէս Վարժապետեան, ընդհանուր պաշտամունքի առարկայ էր կիսաստուածի մը պէս, Վասպուրական Արծիւը բարձրասլաց կը սաւառնէր համօրէն հայութեան վերև, Գրիգոր Օտեանի ձայնը հեռուէն կը լսուէր երկիւղած պատկառանքով մը, ինչպէս խորհրդաւոր հծծիւնը Դելփեան հարցուկին, Մինաս Չերազի անունը հոմանիշ էր նորածին հայ ասպետութեան մը, Եղիա Տէմիրճիպաշեան կը վարէր գրական թագաւորութիւն մը, Պէրպէրեան, Պէշէեան, Արփիարեան և ուրիշներ՝ շրջապատուած էին հիացողներու մեծ կամ պզտիկ բանակներով. ոգեպինդ գործունէութիւն մը կը նշմարուէր ամեն խաւերու մէջ. ժամուլը բարգաւաճ էր ու զօրեղ. Միացեալ և Հայուհեաց ընկերութիւններու առաքեալները կը գործէին հայրենի հողին վրայ. լուսոյ վառարաններ կը հիմնուէին գաւառային անկիւնները, ու այս ամենուն հետ մէկտեղ՝ «հայկական խնդիրը» կը մշակուէր անդին, արտասահմանի գործիչներու ձեռքով…։

«Կենսալիր ու խանդավառ շարժումներու այդ շրջանին մէջ անշուշտ ոչ ոք պիտի սիրէր լսել «Մշակի» խմբագրին ախտաճանաչական վճիռը, և զարմանալի չէ եթէ անհետ անցաւ Մամուրեանի «Տունէն Դուրս» կատակախաղը, զարմանալի չէ եթէ հասարակաց քարկոծութեան նշաւակ դարձաւ «Մանզումէի» աննման կրիտիկոսը, Փանոսեան, ինչպէս պիտի ըլլար դառնակառաչ ագռաւը եդեմական թռչուններու երամին մէջ։

«Մահասփիւռ խորշակը որ յանկարծ փըրթաւ այդ հեշտաբոյր մթնոլորտին մէջ՝ դադրած է հիմա։ Ու երկարատև, ցաւագին մղձաւանջէն յետոյ՝ վերսկսած է հայ կեանքի շարժումը։ Բայց սովորական շարժումը չէ այս անգամ, հապա սրընթաց, տենդոտ, ճև ի ճև վազք մը, ազատաշունչ հովերու հոսանքին ներքև դէպի ծիր սակայն, դէպի ծիր։

«Բոլորովին նոր դէմքեր են, կամ նոր դիմակներ հագած հին դէմքեր, որ կառաջնորդեն այդ խօլական վազքին։ Դէպի ծիր կառաջնորդեն. ոչ ոք կրնայ ըսել։ Ու ինծի պէս հասարակ մահկանացուները, այլազան դրօշներու, հակասող խորհրդանիշներու և խոտորնակ ուղեգծերու երևոյթին առջև, հակառակ եռանդոտ եռուզեռին՝ տագնապի պաղ պաղ սարսուռով համակուած՝ աչքերնիս կը շփեն ու իրարու ականջին ի վար կը փսփսան՝ «Դէպի ծիր»։

«Կը փսփսան» կըսեմ, որովհետև ազատականութեան եզխուզը զինուած այդ էակներուն իմաստութիւնը խնդրոյ առարկայ ընող որևէ հարցում՝ զայրոյթի տարափ մը պիտի բերէր խուժանապետութեան Ոլիմպոսէն։ Այսօր օսմանեան ոստանին մէջ անսահման ազատութիւն կը տիրէ. ազատութիւն մամուլի, ազատութիւն բեմի։ Ամեն ոք ազատական է այլևս. ամեն ոք ազատախոհ, ամեն ոք ազատախօս։ Ազատութեան անունով ներելի է ամենէն ծայրայեղ տեսութիւնը քաղաքական հարցերու մէջ, ամենէն ապերասան յարձակումը ընկերական դրութեանց վրայ, ամենէն կատաղի հարուածը հանրային մարդոց գլխուն։ Ու ժողովրդական ամբոխը սովալլուկ արարածի մը պէս կը լափէ ինչ որ հրամցուի իրեն ազատութեան պիտակով, ըլլայ ողորմելի համբակի մը ճափռուքը, ըլլայ Արևմուտքի գրականութեան թափթփուքը։

«Եթէ պարբերական մամուլը ժողովրդի մը հոգեբանութեան պատկերն է, ցիգի մը նկարագրին հայելին է, ակնարկ մը ձգենք մայրաքաղաքիս հայերէն թերթերուն վրայ։ Ասկէ վեց եօթը ամիս առաջ Ելդըզի լրտեսներուն դողովը կը պակէինք. հիմա մամուլի լրատուներուն վախովը կարթննանք։ Անձնական հակակրութիւն մը, վաղեմի քինախնդրութիւն մը, սկզբունքի տարակարծութիւն մը՝ յաճախ կը բաւեն դէպի ամբոխային դատարանը քաշկռտելու այս ու այն անխտիր,—ազնիւն ու անազնիւը, պարկեշտն ու կեղծարարը, անձնազոհն ու դաւաճանը։ Վայ անոր, որ զուրկ է կուսակցութեան բարեհաճ հովանաւորութենէն, վա՜յ անոր որ բաւական ճարպիկ չէ պտնուած յեղափոխականի համբաւ հանելու։

«Եւ ինչ կընեն մեր խմբագրապետները աննշան բացառութեամբ։ Երէկ սորկաբարոյ ծնրադիրներ բռնապետութեան առջև, այսօր շողոմարար խնկարկուներն են խուժանապետութեան։ Անօրակելի անտարբերութեամբ կը թոյլատրեն արդարութեան յօշումը իրենց աչքերուն առջև ու առ ի ծանր կը կորին, ի սէր ծրի ժողովրդականութեան, երբ կարգը գայ քննադատելու ուրիշները, արհամարհելով պատշաճութիւնները, վիրաւորելով անձնական ու ցեղային դիւրազգածութիւններ, մոռնալով մօտաւոր անցեալը ու չհաշուելով ապագայ հաւանականութիւնները…։ Քաղաքագիտութեան և աշխարհավարութեան այդ ինքնավստահ վարպետները չեն վարանիր նաև — ո՜հ մեծի քաջագործութեանս — անվերապահօրէն դուրս թափելու երէկուան «յեղափոխական» գաղափարական գաղանիքները, դէպքերը, թաքստոցները, թաքթիքները հայ ու հայն. մինչ միւս կողմէ, ծիծաղելի հանդիսաւորութեամբ մը, մէջ կը բերեն ապագայի ծրագիրներ, անտեղի, անհարկի, տհաճելի ու գզգռո՜ւ ծրագիրներ, հոգ չէ թէ անոնք ինչպէս կազդեն թիւրք հայրենակիցներու… բաւական է որ իրենք ազատական յորջորջուին, յեղափոխան ճանչցուին։

«Եթէ Գրիգոր Արծրունին հիմա գլուխը վեր հանէր գերեզմանէն՝ պիտի փոխէր ախտաճանաչական վճիռը, ու պիտի գոչէր՝ «Այս ազգը յիմարացե՜լ է…»։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 21 ապրիլի

Մուրացանի այրու և ժառանգների խընդրանօք այսու յայտարարում եմ՝

1) Ցատուկ հաւատարմաթղթով Տիգրան Նազարեանը հաստատված է Մուրացանի անչափահաս զաւակի վրա հոգաբարձու, իսկ այրուց ու չափահաս ժառանգներից ունի հաւատարմաթուղթ, պաշտպանելու համար նրանց շահերը։

2) Ով կամենում է հրատարակել կամ բեմի վրա ներկայացնել հանգուցեալ վիպասանի գրական երկերը, պարտաւոր է կանխօրէն դիմել լիազօր հաւատարմատարին։

3) Ում մօտ գտնվում են Մուրացանի երկերն անտիպ կամ տպագրված և Մուրացանի ձեռքով սրբագրված՝ երկրորդ տպագրութեան համար՝ յանձնել յիշեալ լիազօրին։

4) Մուրացանի երկերի վերաբերեալ բանակցութեան համար դիմել հաւատարմատարին առաւօտեան ժամը 10—2-ը։

Հասցէն՝ «Աղբիւր»-«Տարազի» խմբագրութիւն։

Մուրացանի ժառանգների լիազօր ներկայացուցիչ՝ Տիգրան Նազարեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՅԵՂԱՇՐՋՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ՀԱՅ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԱԾ ԴԵՐԸ

Թիւրքիայում վերջին 10—15 օրվայ ընթացքում տեղի ունեցած պետական յեղաշրջման մէջ, ինչպէս յայտնի է այժմ արդէն, մարտնչող կողմերն էին՝ սուլթանը, նրա կամարիլլան, թիւրք սև-հարիւրեակային «Մահմեդական դաշնակցութիւն» կոչվող նորակազմ կուսակցութիւնը, հոգևորական դասից սօֆթաներն ու ուլեմները և horribile dictu ազատամիտ, ապակենտրոնացման կողմնակից (sic) Ահրար կուսակցութիւնը մի կողմից, իսկ երիտասարդ-թիւրքերը և սահմանադրութեան հաւատարիմ մնացող երրորդ զօրաբանակը միւս կողմից։

Մեզ հայերիս համար յատկապէս շատ կարևոր է ու հետաքրքրական պարզել, թէ ինչ դիրք բռնեցին և ինչ դեր կատարեցին Կ. Պօլսում գոյութիւն ունեցող հայկական կուսակցութիւնները և մասնաւորապէս թիւրքական պարլամէնտի հայ պատգամաւորները պետական վերջին յեղաշրջման ժամանակ։ Թէպէտև լրագրական տեղեկութիւնները շատ թերի են և անկատար, սակայն այն փաստերն ու դէպքերը, որոնք հաղորդվեցին հեռագիրներով և թղթակցութիւններով, մի որոշ չափով լուսաբանում են մի քանի հայ պատգամաւորների գործունէութիւնը ոչ թէ միայն պետական վերջին յեղաշրջման ժամանակ, այլ և հէնց անցեալ տարվանից, սահմանադրութեան վերահաստատման օրից։ Ինչպէս յայտնի է, թիւրքական պարլամէնտի հայ պատգամաւորների մեծ մասը յարած էր Ահրար կուսակցութեան և ահրարների հետ միասին պայքար էր մղում երիտասարդ-թիւրքերի դէմ, որոնք ունէին պարլամէնտում ձայների մեծամասնութիւն։ Հայ պատգամաւորներից ամենաաչքի ընկնողը՝ Զօհրապը ահրարների հետ միասին ամենաեռանդ կերպով պաշտպանեց Քեամիլ փաշային, երբ երիտասարդ-թիւրք պատգամաւորները տապալեցին Քեամիլ փաշայի մինիստրութիւնը, մեղադրելով նրան հակասահմանադրական կերպով երկու նոր մինիստր նշանակելու համար։ Քեամիլ փաշայի մինիստրութեան անկումից յետոյ, ահրարների և երիտասարդ-թիւրքերի իրար դէմ մղած կուսակցական պայքարը աւելի ևս սաստկացաւ, երբ կազմվեց զուտ երիտասարդ-թիւրքական՝ Հիլմի փաշայի մինիստրութիւնը։ Բանը այնտեղ հասաւ, որ Ահրար կուսակցութիւնը, բռնկված թայֆայականութեամբ և դէպի երիտասարդ-թիւրքերը տածած ծայրայեղ ատելութեամբ կուրացած, գուցէ և դրդված անձնական հաշիւներից և օգուտներից, որ շատ հաւանական է, չը վարանեց առանց զգուշանալու դաշն կնքել թիւրք բոլոր մութ ույժերի և կարմիր սուլթանի հետ միմիայն նրա համար, որ տապալէ երիտասարդ-թիւրք կօմիտէն, որը գերիշխող և ղեկավարող դերն էր կատարում սահմանադրական Թիւրքիայում։

Իսկ թէ ինչ հետևանք ունեցաւ այդ անբնական դաշնակցութիւնը ահրարների և սուլթանի ու սրան գործակից սօֆթաների, ուլեմների, սև-հարիւրեակների և այլ բէակցիօն ույժերի միջև, այդ ակնյայտ կերպով երևան եկաւ մարտի 31-ին։ Սուլթանը յաղթանակը տարաւ, երիտասարդ-թիւրք կօմիտէի անդամները փախան, պարլամէնտի մեծամասնութիւնը նոյնպէս փախաւ. մնացին ահրարականները, պահպանողականները և հայ պատգամաւորները, թւով մօտ 60 հոգի, փոքրամասնութիւն։

Հիլմի փաշայի մինիստրութիւնը տապալվեց կաշառված զինուորների բարձրացրած սուինների տակ։

Պարլամէնտի Թաւթիֆուկ 60 պատգամաւորները պատուհանից բանակցում էին ապստամբ և իրանց օֆիցէրներին սպանող զինուորների հետ և նրանց քմահաճ պահանջները կատարում։

Պօլսի տէրը 10—15 օրվայ ընթացքում էին սուլթանը, ահրարները և դրանց աջակից բոլոր ույժերը։ Երիտասարդ-Թիւրքերը փախան, անյայտացան, և հանդէս եկան գործելու ահրարները։ Սակայն ինչ արեցին ապակենտրոնացման և ոչ-Թիւրք ազգութիւնների ինքնավարութեան պաշտպան Ահրար կուսակցութիւնն և դրանց յարող հայ պատգամաւորները և աջակից հայ կազմակերպութիւնները։ Պատգամաւոր Զոհրապին ընտրում են փոխ-նախագահ, պատգամաւոր Վարդգէսին ուղարկում են Զաթալջա միջնորդելու, որ Պօլսի վրա արշաւող զօրքերը կանգնեցնեն և սուլթան Աբդիւլ-Համիդի գահին պաշտպան լինեն, քանի որ սահմանադրութեանը վտանգ չէ սպառնում, իսկ Աբդիւլ-Համիդը գործում է—o tempora, o mores—ազատամիտ, երիտասարդ-Թիւրքերից էլ աւելի արմատական կուսակցութեան հետ...

Պարլամէնտի Թաւթիֆուկ ահրար, հայ և այլ պատգամաւորներն ընդունում են սուլթանի նշանակած նոր մեծ վէզիր Թէվֆիկ փաշային իր մինիստրական կազմով, իսկ դա հին րէժիմի օրով արտաքին գործերի մինիստր էր և մեծ ճարպիկութեամբ արդարացնում էր Եւրօպայի առաջ սուլթանի կատարած բոլոր խժդժութիւնները հայերի դէմ։ Զինուորական մինիստր նշանակվում է Զէյթունի ախրահոչակ հերոս մարշալ Էդհէմ փաշան, որը իր ամօթալի պարտութեան վրէժը այժմ կարող է հատուցված համարել, քանի որ ահրարների և դրանց յարած հայ պատգամաւորների վստահութիւնը վայելող ահրարական մինիստրութեան օրով կրակի և սրի ճարակ է դառնում ողջ Կիլիկիան՝ Մէրսինից, Ադանայից մինչև Զէյթուն և աւելի հեռու։ Վերոյիշեալ մինիստրութեան պատկանող ներքին գործերի մինիստրը Ադանայի վալիի հարցին, թէ ինչ անել, հայերի կոտորած է ըսկսվել, այնպիսի պատասխան է տալիս վալիին, ինչպիսին վայել է, երևի, միմիայն ահրարական մինիստրութեան. «Աշխատեցէք, որ օտարահպատակների կեանքին և գոյքին վնաս չը հասնի»...

Միաժամանակ ահրարներին դաշնակից սուլթանի կարգադրութեամբ Պօլսի սէ-հաբիւրեականներին բաժանում են ռումբեր և զէնք, որպեսզի պրովօկատորական մեթօդով Կ. Պօլսում ևս հայկական կոտորած առաջացնեն. սակայն այս ճիւաղային գործի կատարման արգելք է լինում այն, որ երրորդ զօրաբանակը, նշանակութիւն չը տալով ոչ հայ պատգամաւոր Վարդգէսի միջնորդութեան յօգուտ Աբդիւլ - Համիդի, ոչ էլ մեծամեծ խոստումներին և մեծաքանակ ոսկիներին՝ անմիջապէս յարձակվում է Կ. Պօլսի վրա, գրաւում քաղաքը և Ըլդըզը, գահընկէց անում Աբդիւլ-Համիդին, և փրկում Կ. Պօլսի հայերին նոր կոտորածից։ Ահա թէ ինչպէս հասկացան ու գործեցին Կ. Պօլսում գտնվող մեր պոռոտախօս հայ գործիչները։ Դրանք բոլորը ճակատագրական հեգնանքով և սուլթանի դիւային վերջին խաղով իրանց փայփայած ահրարների հետ միկան պէս ընկան թակարդը և դարձան խաղալիք Աբդիւլ-Համիդի ձեռքին 10—15 օրվայ ընթացքում։

Իսկ ինչով էր մեր տնասուն, դոկտրինեօր գործիչներին և կազմակերպութիւններին այնպէս շլացրել Ահրար կուսակցութիւնը։ Նրանով, որ այդ կուսակցութիւնը իր ծրագրի մէջ ունի վարչական ապակենտրոնացման խնդիրը։ Սակայն այդ սկզբունքի պաշտպան ահրարները ընդունեցին նաև Աբդիւլ-Համիդի հրովարտակը, որը կարդաց պարլամէնտում մեծ վէզիր Թէվֆիկ փաշան և որի մէջ, ի միջի այլոց, ասվում է. «Կառավարել երկիրը համաձայն շարիաթի»։

Թիւրքիայի 10—15 օր տևող պետական վերջին յեղաշրջման ժամանակ մեր գործիչները իրանց բռնած դիրքով և գործունէութեամբ ցոյց տուին կատարեալ տհասութիւն պատմական խոշոր դէպքերի առաջ։

Կալիաս

ԲԱԼԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԹԻՒՐՔԻԱՆ ԱՊԱԳԱՅՈՒՄ

III*)

«Սակայն ինչ միջոցներ ունեն կենտրոնացման կողմնակիցները բազմալեզու ցեղերին կրթելու որպէս անձնուէր հպատակներ օսմանեան պետութեան. սահմանադրական րէժիմը, առաջադիմական օրէնսդրութիւնը, իրաւունքի ույժ հաստատելը, վարչական չարագործութիւններն արմատախիլ անելը։ Բայց մենք գիտենք, թէ որքան դանդաղ է կատարվում վարչութեան ամբողջ հիմքի վերանորոգումը, ինչպէս և օրէնսդրութեան րէֆօրմը։ Շատ տարիներ կանցնեն, մինչև փոխվեն վարչական սովորութիւնները և փոխարինվեն մեռած օրէնքները։ Իսկ հնից մնացածները դեռ կենդանի են, և Մակեդոնիայում կամ այլուր մեզ հարցնում են. «Ի՞նչ տուեց մեզ սահմանադրութիւնը. իշխանաւորները առաջվայ պէս Թիւրքերից են, էլի նոյն ամենահզօր բաղշիշը. անգամ դահլիճի ընտրութիւնները ազատ չէին կատարվում. ճնշում էին գործ դնում և՛ իշխանութիւնը, և՛ Թիւրքական կոմիտէն»։ Պարզ է, որ այսպիսի պայմաններում չես կանգնեցնի Թիւրքիան ուտող ժանգը։ Ի հարկէ, րէֆօրմները ժամանակով կունենան իրանց ազդեցութիւնը, այն էլ որոշ չափով։ Ո՞ր օրէնքը կը ջնջի ամբողջ ազգաբնակութեան 40—50% կազմող արաբի ձգտումը՝ իր թւի համեմատ արժանի տեղ բռնելու պետութեան մէջ. նոյնը և յոյնի վերաբերեալ, որ մոռանալ չէ ուզում իր վաղեմի փառքը և թէ ներկայ վաճառականական ասպարէզում իր նշանակութիւնը։ Ո՛չ, երբէք նրանք չեն հնազանդվի սակաւաթիւ և աղքատ Թիւրք ցեղի գերիշխանութեանը։ Այդպիսով ապակենտրոնացման հարցը բարդվում է ազգայնական խնդրով և դժուարացնում նրա լուծումը։ Հարկաւոր է հանճարեղ քաղաքական իմաստ, որ գտնի գործնական իրականանալի միջին ուղին, որ գոհացնէ թէ պետական ամբողջութեան օրինական շահերը, թէ այլացեղ բնակչութեան օրինական պահանջները։ Գուցէ այդ միջին ուղին գտնվի շահերի և մտքերի պայքարի միջոցով, կամաց-կամաց փորձնական ճանապարհով։ Իսկ ներկայումս դրա լուծումը դեռ չէ էլ նշմարվում։ Երբ ես կոմիտէի մի քանի անդամների առաջ արծարծում էի զէմստվօյի գաղափարը և ժողովրդական ազատութեան ինքնավարական ծրագիրը, նրանք շատ զարմացած նկատեցին, որ դա նորութիւն է նրանց համար, իսկ ծրագիրը շատ արմատական։ Զարմանալի էլ չէ, քանի որ երիտասարդ-Թիւրքերը կրթված են Ֆրանսիայում, ուր նոյնպէս հզօր է կենտրոնացման ձգտումը։

«Վերև նկատվեց, որ կենտրոնացման և ապակենտրոնացման կողմնակիցների պայքարը բարդվում է հին րէժիմի մարդկանց «մութ» խաղով։ Երբ խուլ կռիւը փոխվի բաց կռւի—և այդպէս էլ եղաւ մարտի 31-ին—և «Միութ. և Առաջ.» կոմիտէն տանէ հաւանական յաղթութիւնը,—նոյնպէս իրականացած,—դա կը նշանակէ, թէ ղեկավար շրջաններում թագաւորելու է կենտրոնացման սկզբունքը։ «Միութեան և Առաջադիմութեան» բերան լրագիրները շատ պարզ գրում են, թէ ապակենտրոնացման դրօշի տակ ծածկված են անհատական ձգտումներ։ Եթէ այս հայեցակէտը ամրապնդվի և ահրարները սնուցանեն այս երկուղը, ապա ազգայնական խաղաղութեանը հասցված կը լինի մեծ վնաս և դրա հետ հարևանների մէջ նորից առաջ կը գայ Թիւրքիայի քայքայման մասին յոյսերը։ Այդ ժամանակ կը չքանայ և բալկանեան ֆեդերացիայի գաղափարը։

«Սակայն կայ և մի ուրիշ ելք. կոմիտէն իր հակառակորդների ոտի տակի հողը փորելու նպատակով կարող է մասամբ ձեռք վերցնել մահացուցիչ կենտրոնացման մտքից և ընդառաջ գնալ ազգութիւնների պահանջներին։ Այդ տեսակ ելքի թոյլ նշաններ ես գտայ «Շուրայը Ումմէթի» մի քանի յօդուածներում։ Եթէ կոմիտէային մտքի այս ուղղութիւնը իրականանայ և աճի, դա կը լինի մեծագոյնը քայլ դէպի առաջ, մի քայլ, որի բարի հետևանքները Թիւրքիայի և համայն Բալկանների համար այժմս չէ էլ կարելի հաշւի առնել։ «Չը կայ այլ ևս Թիւրք, արաբ, յոյն, հայ, հրէայ, քիւրդ. բոլորս օսմանցիներ ենք»։ Այդ գեղեցիկ խօսքերը ես լսել եմ բոլորի բերանից, որպէս արձագանք առաջին օրերի ազատութեան և որպէս վկայութիւն այն կարևորութեան, որ ունի երկրի համար ազգութիւնների պառակտումների վերանալը, պառակտումներ, որ սնուցել է և որոնցով կենդանի է եղել հին րէժիմը։ Եթէ այդ խօսքերի մէջ լինէր ճշմարտութեան գէթ մի մասն, եթէ անգամ մնալով յոյն, հայ, արաբ և այլն նրանք իրանց զգային և օսմանցի քաղաքացիներ, օտտոմաններ, այն ժամանակ ազգութիւնների խաղաղութեան հարցը Թիւրքիայում և Բալկաններում կիսով չափ վճռված կը լինէր։ Բայց դրան խանգարում է և կուլտուրական այն աստիճանը, որի վրա կանգնած են այդ ժողովուրդները։ Նրանցից շատերը դեռ վարում են նահապետական կեանք, փակված իրանց համայնքի մէջ։ Համայնքից, Թայֆայից, ցեղից դուրս, շատ շատ հաւատից դուրս, նրանց համար սկսվում է «օտար» աշխարհ, որի հետ նա չի բաժանի ոչ կրակ, ոչ ջուր, ոչ օթևան։ Խորխորատ է բաժանում միւսիւլման աշխարհը՝ քրիստոնէականից։ Եւ այդ բաժանումը քրիստոնեաների մէջ էլ հեռուն է գնում. նրանք բաժան-բաժան են եղած 27 հաւատների և աղանդների, նոյնպէս իրար օտար կամ թշնամի։ Դա մի խոր և մթին միջնադարեան մթնոլորտ է, զարգացողութեան աստուածաբանական շրջանը, որի հետևանքը՝ խառն ամուսնութիւնների գրեթէ բացակայութիւնը»։

Իսկ Թիւրք աշխարհը. նրա կաշկանդող շարիաթի մասին շատ է գրվել հայ մամուլում և վերջին նկատողութիւնները՝ սահմանադրութեան տեսակէտից հէնց պ. Բելօրուսօվի գրած՝ նորերս մենք տուել էինք մեր ընթերցողներին։ («Մշակ» № 43)։

«Եզրակացութիւն։ Այստեղ՝ Արևելքում կուլտուրական մակերևոյթը այնքան ցած է, կենցաղի ձևերը այնքան նախնական, ազգութիւնների օտարացման աստիճանը այնքան մեծ, որ միայն երկար զարգացման պրօցեսը կը ստեղծի կայուն հիմք պետական կազմակերպութեան կատարեալ ձևերի համար, որոնց շարքի վերջին օղակն է բալկանեան ազատ պետութիւնների ֆեդերացիան։ Այդ պրօցեսի անցման կայարաններն (этапъ) են հասարակական մտքի և կենցաղի աշխարհականացումը (այսինքն կրօնի և շարիաթի ազդեցութիւնից ազատվելը), բալկանեան բոլոր պետութիւնների մէջ սահմանադրական կարգերի հաստատումը և ամենից գլխաւորը՝ Թիւրքիայի ամրանալը իր ներկայ աշխարհագրական սահմաններում։ Երբէք կրկնում ենք, չի դադարի հարևանների կռիւը Մակեդոնիայի վերաբերեալ, մինչև որ ակնյայտ չը դառնայ, որ Թիւրքական ժառանգութեան բաժան-բաժան անելը սին ցնորք է...»։

Պետրոս Զաքարեան

*) Տես «Մշակ» № 83.

ԳԱՄԲԵՏՏԱՅԻ ԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ ՆԻՑՑԱՅՈՒՄ

Ապրիլի 12/26-ին Նիցցայում մեծ շուքով բացվեց Լէօն Գամբետտայի մահարձանը։ Ինչպէս յայտնի է, մեծ հայրենասէրը թաղված է (1883 թ.) այս գեղեցիկ քաղաքում։ Արձանի բացմանը ներկայ էին հանրապետութեան նախագահ պ. Ֆալիէրը, մինիստրների խորհրդի նախագահ Կլեմանսօ (հանգուցեալի ժամանակակիցը և նրա ջերմ հակառակորդը, երբ Գամբետտան մինիստրութեան նախագահ էր), շատ մինիստրներ, սենատօրներ, պատգամաւորներ, սպանիական մի ծովակալ և ուրիշ անձինք։ Ցուցարձանը, ինչպէս երևում է նրա մի մակագրութիւնից, «կանգնեցրել է Նիցցա քաղաքը ի յիշատակ մեծ հայրենասէրի, որը կազմակերպեց ազգային պաշտպանութեան գործը (ֆրանս-պրուսական պատերազմի ժամանակ, Նապօլէօն III-ի գերվելուց յետոյ, երբ հռչակված էր հանրապետութիւնը) և որը երբէք չէ յուսահատվել իր հայրենիքի վիճակից»։ Արձանը ներկայացնում է Գամբետտային ամբիօնի վրա կանգնած իր յատուկ ձևով, յետ գցած գլխով, մի ձեռքով նա յենվում է ամբիօնին, միւսը մեկնած է դէպի առաջ։ Արձանի ներքև կան երկու կանացի ֆիգուրներ, մէկը՝ ձեռքին դրօշ, նեցուկ է դարձած միւսին, որը յուսահատութիւնից ուզում է ընկնել. դա հանրապետութիւնն է, որ նեցուկ է պաշտպանների արթնութեամբ վերակենդանացող Ֆրանսիային։ Արձանի մի երեսին ներկայացված է կանչող աքաղաղ—Ֆրանսիայի արթնանալու խորհրդանշանը։

Տօնախմբութիւնը սկսվեց բանկետով, որ կազմել էր Նիցցայի քաղաքական վարչութիւնը այստեղ։ Նախագահը ի պատիւ Գամբետտայի ճառ արտասանեց։ Ապա մեծաշուք հանդիսով դիմեցին արձանին և այստեղ ծածկոցը վերցնելուց յետոյ մեծ ճառ արտասանեց Կլեմանսօն։ Նա նկարագրեց Գամբետտայի գործունէութիւնը կայսրութեան ժամանակ, որի դէմ նա աննկուն մարտիկ էր, ապա նրա դերը ազգային պաշտպանութեան գործում և որպէս հանրապետութեան կազմակերպողի։

«Գամբետտան,—ասաց Կլեմանսօն,—յարութիւն տուեց հայրենիքին. նա ամրապնդեց հանրապետութիւնը ժողովրդական պահանջների անքակտելի հողի վրա։ Նա հաւատում էր ժողովրդին (դեմօկրատիային), իր բոլոր ջանքերը նուիրում էր նրան լուսաւորելու, որպէսզի նա կարողանայ իր ույժերով կառավարվել։ Ոչ մի վտանգ նրան չէր յետ կանգնեցնի, ոչ մի անձնական դիտումներ չէին նրան ստիպի իր ուղիից դուրս գալու։ Ապագան նրանց է պատկանում, որոնք ոչնչից չեն վախենում»։ Ապա խօսելով Ֆրանսիայի անցեալի և ապագայի մասին, Կլեմանսօն վերջացնում է իր ճառը հաստատ համոզումով ժողովրդի ույժի վրա, նրա ընդունակութեանը՝ յաղթելու առաջը դրած խնդիրներն և դժուարութիւնները։ «Թող նա աչք ձգէ իր հայրենիքի սահմաններից դուրս և հարցնէ իրանից՝ արդեօք մնացած ազգերը պակաս գնո՞վ են ձեռք բերել ազատութիւնը, քան Ֆրանսիան։ Հանրապետական րէժիմը ջերմ ցանկութիւն ունի կազմակերպելու ժողովրդին։ Նա մեզ ապահովել է հասարակական (սօցիալ) խաղաղութեամբ, որ նրանից առաջ պարբերաբար խանգարվում էր, նա անվախ ձեռնարկեց հասարակական շինարարութեան։ Նա մեզ ապահովեց ներսի և դրսի վտանգից, տուեց մեզ ազգերի և օտար պետութիւնների յարգանքը։ Մենք, հանրապետականներս, հպարտանքով կարող ենք մատնանիշ անել մեր քաղաքական և հասարակական աշխատանքի վրա, որը յետ չէ մնում ուրիշից»։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԲԺԻՇԿ
Ա. Ս. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ
Ներքին հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւն ամեն օր { 11—12 ժ. առաւ. 5—6 ժ. երեկ.
Վելեամինօվսկայա փող., № 10.
(օ. մ.) 100—75

ԲԺԻՇԿ
Ա. Մխիթարեանց
Սիֆիլիս, վեներական, միզասեռական եւ մորթու ցաւեր
Ընդունելութիւն ամեն օր } 12—2 ժ. ցեր. 5—7 ժ. երեկ.
Սօլօլակ, Բէհբութեան փողոց № 33.

ԲԺԻՇԿ
Ա. ԽԱՆԴԱՄԻՐԵԱՆ
Վերադառնալով՝ վերսկսել է հիւանդների ընդունելութիւնը։
Ներքին և ջղային հիւանդութիւններ։
Առանձնապէս՝ սրտի և թոքերի։
Ընդունելութիւնը՝ } առաւօտեան ժ. 10—12-ը. երեկոյեան ժ. 5—6-ը.
Սօլօլակսկայա փող., № 6, տ. Միրզօյեվի։
(ա. օ.) 344. 100—54

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է
„ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ“
գրախանութում
Н. АДОНЦЪ
Арменіе въ эпоху Юстиняна.
Политическое состояніе на основѣ нахарарскаго строя.
Тексты и разсказанія по армяно-грузинской филологіи. Кн. XI.
Գինը 4 r. 50 կ. պօստի ծախսով։
Հասցէն՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“, Г. И. ГАЛУСТЯНУ.
Գրացուցակը ուղարկվում է ձրի։
350. 3—1

Պատրաստում եմ, ամառվայ ամիսների ընթացքում,
Զայնագրութեան
Ուսուցիչներ
Ցանկացողները շտապեն դիմել, մինչև մայիսի 15-ը, Յովհաննեան դպրոց (Бебутовская ул.) Ռոմանոս Մելիքեանին։
(ու.կ.հ.) 314. 5—4

«ՄՇԱԿԻ»
ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Փոխարէն 10 րուբլի 70 կոպէկի
միայն 6 րուբլի 70 կ.

Կամենալով «Մշակի» բաժանորդներին և ընթերցողներին հնարաւորութիւն տալ էժան կերպով ձեռք բերել 1) «Մեսրոբեան Հանրամատչելի Գրադարանի» հրատարակութիւնները և մեր աշխատութիւնները, 2) Գ. Արծրունու երկերի առաջին հատորը, 3) Վրձինի «Մանրանկարները», մենք որոշեցինք հետևեալ գրքերը տարածել էժանացրած գներով։

1. Գրիգոր Արծրունու Երկերը, հատոր առաջին, գինն է — 1 ր. —
2. «Մանրանկարներ» Վրձինի, գինն է — 1 ր. 50 կ.

Հ. Առաքելեանի ինքնուրոյն և Թարգմանական աշխատութիւնները և «Մեսրոբեան Հանրամատչելի Գրադարանի» հրատարակութիւնները.

3. «Անդերսէնի Հեքիաթները», թարգմ. Տ. Զաւէնի, գինն է — 50 կ.
4. «Արբեցողութեան դէմ», բրօշիւր, գինն է — 15 կ.
5. «Հայկական Տպագրութիւն», Լէօի, գինն է — 1 ր. 20 կ.
6. «Ջհուդ-Բուշան», Շահրիարի, մեծ վէպ Պարսկաստանի կեանքից, գինն է — 1 ր. —
7. «Ուրանիա», աստղագիտական մեծ վէպ Ֆլամմարիօնի, Թարգման. Հ. Առաքելեանի, գինն է — 1 ր. 50 կ.
8. «Քսան Վէպիկներ», Գի դը Մօպասանի, Թարգման. Հ. Առաքելեանի, գինն է — 1 ր. —
9. «Անգլիայի հասար. և քաղաքական կեանքը», գինն է — 15 կ.
10. «Հասարակութեան նեցուկները», դրամա Հ. Իբսէնի (պատկերով), Թարգմ. Լ. Բարայեանի, գինն է — 15 կ.
11. «Դէպի Արարատ», Արշ. Մխիթարեանի, գինն է — 40 կ.
12. «Մի ամիս Արևելքում», Հ. Առաքելեանի, գինն է — 40 կ.
13. «Նոր Կեանքի Շեմքում», դրամատ. էտիւդ Ա. Ք. — 40 կ.
14. «Միլտոնի կեանքը», կազմեց Հ. Առաքելեան — 25 կ.
15. «Գալիլէյի կեանքը», կազմեց Հ. Ա. — 25 կ.
16. «Ձեռնարկ Տրամաբան., Հոգեբ., Բանահիւսութեան», կազմեց Հ. Առաքելեան, գինն է — 50 կ.

Բոլոր այս 16 գրքերն, որոնց արժէքը է 10 ր. 70 կ., կարելի է ստանալ, ուղարկելով միայն 6 ր. 70 կ., որի մէջ և ճանապարհածախքը, իսկ առանց ճանապարհածախքի, Թիֆլիսում կարելի է ստանալ 5 ր. 50 կ.-ով։

Դրամ և պատուէր պէտք է ուղարկել այս հասցէով Тифлисъ, редакція газеты «Мшакъ», Амбарцуму Аракеляну.
(օ. մ.) 268. 10—7

Ապրիլի 20-ից մինչև յունիսի 15-ը

Յուլիս ամսում վերանորոգութիւն կատարելու պատճառով, տղամարդկանց, կանանց եւ երեխաների պատրաստի հագուստեղէնի

„ԷԿՍԵԼԱՆՍ“
(Գօլովինսկի պր. տ. Մանթաշեանի)
խանութը փակ կը լինի ամբողջ յուլիս ամսվայ ընթացքում։

Այդ պատճառով մենք որոշել ենք ապրիլի 20-ից մինչև յունիսի 15-ը նշանակել խանութում գտնված բոլոր ապրանքի համար

ՄԵԾ ԷԺԱՆ ՎԱՃԱՌՔ

Ցանկանալով բոլոր ապրանքը վաճառել մինչև վերանորոգութիւնը՝ գները նշանակված են ֆաբրիկային գներից էժան։ Գների առաւել լական էժանութեան համար պ. պ. գնողներին խնդրում ենք անձամբ ստուգել։

ՎԱՃԱՌՔԸ ԱՌԱՆՑ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Ապրիլի 20-ից մինչև յունիսի 15-ը

Ապրիլի 20-ից մինչև յունիսի 15-ը

Ապրիլի 20-ից մինչև յունիսի 15-ը

(19, 24, 28, մայ. 2, 5) 328. 5—2

Թիֆլիսի Նաւթարդիւնաբերական Ընկերութեան
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ
սրանով պատիւ ունի հրաւիրելու պ. պ. բաժնետէրերին
ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ,
որ կայանալու է ներկայ 1909 թւի ապրիլի 30-ին, հինգշաբթի օրը, երեկոյեան ժամը 7-ին, Ընկերութեան գրասենեակում, Սօլօլակսկայա փող., տուն Արաֆելովի, № 9.

ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

1) Անցեալ 1908 թւի հաշւի և հաշւեկշռի քննութիւնն ու վաւերացումը, վարչութեան և վերստուգող յանձնաժողովի զեկուցումների հետ, նոյնպէս ծախսերի նախահաշւի և Ընկերութեան գործունէութեան ծրագրի քննութիւնը 1909 թւի համար։

2) Վարչութեան մէկ բացակայ և մէկ ըստ հերթի դուրս եկող անդամների ընտրութիւնները (§ 9)։

3) Վերստուգող յանձնաժողովի երեք անդամի և երեք փոխանդամի ընտրութիւնը (§ 21)։

Եթէ ժողովը սահմանված ձայների քանակութեան բացակայութեան պատճառով չը կայանայ, երկրորդ անգամ նշանակվում է նոյն տեղը, մայիսի 10-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 11-ին, որը կը համարվի կայացած, ի նկատի չառնելով ձայների քանակութիւնը (§ 29)։

Տպագրված հաշիւը և բաժնետէրերի ցուցակը կարելի է ստանալ Ընկերութեան գրասենեակում։ 315. 3—2
(17, 24, 30)